Politica

Orichovii Stanislai: Fidelis subditus sive de institutione regia ad Sigismundum Augustum libri duo.

Crac. in off. Lazari 1584.

STANISLAI
ORICHOVII
ROXOLANI
FIDELIS SVBDITVS.
Siue
DE INSTITVTIONE REGIA
ad Sigismundum Augustum
Libri duo.
Cum præfatione Iacobi Gorscij, ad Serenissimum Regem Poloniæ, Stephanum Bathorrheum.

CRACOVIAE.
In Officina LAZARI: Anno Domini,
M. D. LXXXIIII.

AD SERENISSIMVM REGEM POLONIAE, STEPHANVM BATHORRHEVM

In Fidelem Subditum

IACOBI GORSCII PRAEFATIO.

PRINCEPS ILLE HEtruriæ Mœcenas, à quo eruditorum virorum literarumq́; patroni, Mœcenates, prouerbiali sermone, appellantur, Serenissime Rex Stephane, Cæsari Octauiano, qui à Senatu Augustus appellatus est, rerum potito, & de summa imperij deliberanti, & Rempub. vt tum Agrippa suadebat, Senatui & populo Romano reddere volenti, vt, quòd ipse imperium tot, tantisq́; bellis, magno cum labore, plurimisq́; & suis, & suorum periculis liberasset, atq; ab interitu vindicasset, perpetuò retineret, autor fuit: ídq; ei splẽdida sanè & copiosa oratione suasit, quòd rem Romanam, alia ratione nequaquam subsistere posse cerneret: propterea quòd prudens ille vir, nunquã defuturos in tanto imperio videret, qui vel ambitione imperandi, ad seditiones excitandas, incitarentur, vel odio aduersariorũ & vlciscendi cupiditate, victores ad

arma raperentur, qui bella è bellis sererent, ac in malum Reipub. & diserti, & strenui essent. Cui morbo quoniam nulla alia medicina mederi posse videretur, præterquam si vnus totius imperij potestatem haberet; eam potestatem, vt ipse Cæsar, qui tot, tantaq́; bella pro patria gesserit, qui orbi terrarum pacem reddiderit, vt retineret, hortatus est. Cuius consilium, cùm Augustus approbasset, & semel acceptum imperium, retenturum se promisisset, & rationes tanti imperij, ab vno gubernandi demõstrari sibi postularet; Mœcenas pro suo, & erga Cæsarem amicum, singulari, & erga patriam amore communi, ea consilia & rationes Reipub. constituendæ illi demonstrauit; vt in ea eius Monarchia, nemo libertatem eam, in qua natus esset, desideraret; et ille optimi principis & patris patriæ cognomentum consequeretur. Inter quæ quidem Mœcenatis consilia, quæ Augusto dederat, illud etiam erat; ne cuiquam facultatem se adeundi, consiliumq́; ei aliqua in re dare volenti denegaret. Cuius consilij eam rationem reddebat. Quòd, si verba eius, qui consilium daturus veniret, satis sibi facerent, ac consilium illud vtile videretur; magnum fructum, non exiguamq́; vtilitatem inde caperet: sin verò leuè esset; iacturam tamen ille nullam inde sentiret. & propterea monebat, vt & bene consulentem honore afficeret, &

ceret, &

ceret, & eum, qui minus aptè diceret, non reprehenderet; quòd mens cuiusq; in consilio dando, non euentus rerum spectandi sint. Cuius rei Demostenes etiam ille omnium Græcorum summus Orator suos Athenienses monere solebat, omnibusq́; consulendi de Repub. potestatem dandam esse suadebat; vt è multorum multis consilijs, quod optimum esset, deligendi facultas ciuitati esset. Et equidem sæpè fit, vt qui videre nihil videantur, eos optimè pro tempore consulere videamus: et quod maximis viris in mentem cogitare non veniat, à vulgi aliquo depromatur, adeò, vt & cerdo aliquando, loqui opportunè, prouerbio satis trito, dicatur. Quod Mœcenas, cùm sæpè fieri accidere non ignoraret, inter cætera gubernandi imperij consilia recta, Cæsari hoc ipsum suadebat; vt facultatem cuique ad se accedendi, & verba apud se faciendi, daret. Quod equidem Serenissime Rex Stephane, vt tu item facias, exhortari te non est opus: sponte tua id facis: omnibus te facilem præbes: nemini nostrum potestatem te adeundi, & verba apud te liberè faciendi, denegas. Augustum alterum te principem experimur: nec sanctiorem, nec benigniorem vnquam in hoc regno Regem cognouimus. Duas plurimùm à se distantes virtutes in te admiramur; seueritatem, & comitatẽ. Seueritas tua, & grauitas, imperio digna,

 vt te

*vt te veneremur: comitas vt amemus, facit. Sæueri-
tas enim cum grauitate, vitæq; sanctitate, Maiesta-
tem Principum sustentat: Comitas, atq; humanitas,
amoris parentes sunt. quas quidem virtutes, qui con-
iunxerit, ac in præsidium aduocauerit princeps; opti-
mè imperio suo consulit, seq; securum omnes in partes
reddit. Nam vt sæueritas contemni, ac negligi se non
patitur; ita comitas, atq; benignitas omnes in sui amo
rem rapit, amicosq; efficit. Quibus virtutibus, quòd te
serenissime Rex munieris, easq; Regni tui comites
tibi adsciueris; firma præsidia tibi adhibuisti. His
præsidijs munitus, & hostilem animum frangis; &
tuorum Ciuium, summum amorem erga te excitas.
Hoc idem Augustus Cæsar fecit: hæc eadem præsi-
dia, retento imperio, sibi adsciuit; atq; id effecit, vt ne-
mo illi aduersari auderet, omnes parerent, omnes a-
marent. His artibus ille, & hostes reprimebat, & ci-
ues in officio continebat, & inimicos, vt amici essent,
efficiebat: Et ita in omnibus præesset, vt tamen vnus
ex omnibus esse videretur. Hoc quoniã tibi Serenissi-
me Rex contigit, quoniam easdem ipsas artes, ad gu-
bernandum hoc Regnum attulisti; & tibi multum
gratulamur, & nobis gaudemus, conditionemq; no-
strum laudamus, Deoq; gratias agimus, qui nobis,
tantis tamq; præclaris virtutibus instructum Regem*

dederit.

*dederit. Quod equidem ego à primo tuo in hoc Re-
gnum ingressu, cùm semper sentirem, publiceq; apud
omnes, & voce, & scriptis (atq; haud sciam, an non
etiam vsq; ad inuidiam) testari solitus essem; Tum ve-
rò, vt nunc, hoc cum maiore fiducia, & animo præ-
sentiore faciam, huius quem in consilium Serenita-
tis vestræ adduco, Stanislai Orichovij Roxolani,
viri, in hoc Regno, cùm ob nobilitatem, splendoremq;
generis, tùm verò ob ingenij magnitudinem, eruditio-
nis copiam, & dicendi vim Demosteneam celeberri-
mum, authoritas me confirmauit. Cùm enim, inter cæ-
tera eius scripta, quæ ille, vel excussa, atq; in publi-
cum data, vel domi pressa, amicisq; tantum communi-
cata reliquit, eum librum, in quo Regem Regno vti-
lem informat, ac quibus artibus regnum, apud Re-
gem Sigismundum Augustum, gubernandum fuerit,
disserit, quemq; librũ ille, Fidelem Subditum, siue De
institutione Regia inscripsit, reuoluo; inueni planè o-
mnes illas virtutes, omnes illas artes, quibus Regem
optimum, instructum, ad gubernacula accedentem,
institutum, & instructum oportere ille voluit, in te,
Serenissime Rex Stephane, non solùm lucére, verùm
etiam elucére, contraq; nullius eius vicij, quod Regem
vitare suadeat, ne vestigium quidem apperere. Vt e-
quidem, dum Orichovius, quem animo conceperat*

princi-

principem, quasi vero colore dicendi sua copia depingeret, natura, te talem conformare Regem voluisse, credam. Vt quod Orichovius verbis, illa re ipsa effingeret, optimiq; Regis te viuum exemplum nobis proponeret: & idéam illam, quam animo comprehensam egregij Regis Orichovius teneret; in te inclusam, & ad viuum expressam oculis nostris subijceret. Quod si Orichovius hanc istam idéam optimi principis in te reipsa cerneret; quantum exclamaret? quas ille Deo gratias ageret? quòd, quam ille animo formam boni principis concepisset, re ipsa te talem Regem suum contueretur. Ac si illi de Regis officio deinceps disserendum esset, te nobis exemplum eius, omnibus numeris absolutum, monstraret: ac neq; Xenophontem in suo Cyro eam formam optimi principis expressisse, quàm in te reluceat expressa, diceret. Viueres Orichovi, viueres: non tibi nunc materia scribendi, non virtutes, resq; præclarè gestæ, tua illa diuina dicendi facultate celebrandæ, deeßet. Solebat, Sereniſsime Rex, Orichovius, & virtutes insignes admirari, & vicia acerrimè impugnare, liberè apud principes viros de officio cuiusq; & de Reipub. disserebat. Magnus hic vir libertatis Polonorum propugnator erat, officijq; ab omni ordine diligens exactor. Quod cùm alia eius scripta, tum verò hic, cum quo ad te

ad te Sereniſsime Rex venio, fidelis subditus (cui, vt facultatem apud te, sua explicanti consilia Regni huius gubernandi, vt soles, benignè præstes, cum ipso Mæcenate rogo) clarè demonstrat: & equidem ab hoc multi de libertate Reipub. disputare liberius didicerunt: in qua tuenda tamen Orichovius, modum tenendum esse voluit. Solebat enim ille, illud Pöetæ sæpè vsurpare:

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines,
Quos citra, vltráque nequit consistere rectum.

Vera igitur illa & legittima, omnibus communis et par libertas ab eo defendebatur: non in vno ordine, non intra paucorum domos eam concludebat; totius Regni poßeßionem illi tribuebat: inter omnes omnium ordinum homines defusam esse volebat: quod quàm verè dicam, fidelis hic subditus, quem ad te Sereniſsime Rex mitto, satis luculenter demonstrabit. Cuius fidelis subditi, si Maiestas tua consilia probauerit, secutaq; fuerit, & facultatem ei apud te de libertate nostra, de officio & Regis & subditorum differenti largita fuerit; & quis vir Orichovius fuerit, & quam libertatem defenderit, qualem Regem esse cuperet, quæ officia ab omnibus omnium ordinum hominibus requirat, facilè perspicies: magnumq; fructum inde referes, & maximam voluptatem inde capies; quòd eam rationem, quā ille in suo Rege Augusto, gubernandi Regni huius, exposceret,

posceret, tua sponte ingressus fueris: hominique illi, qui omnibus, in omni genere consiliorum satisfaciebat, satisfeceris. Non dubito equidem Serenissime Rex, non defuturos, qui meum consilium huius edendi libri, Maiestatiq; tuæ dicandi, reprehendant; studiumq; meum, & amorem ardentem erga te, & perpetuam Maiestatis tuæ obseruantiam, ambitionem appellent: ea siquidem omnium meorum studiorum ratio est; vt nusquam illis æmula inuidia desit: me tamen hoc malum, quod toties calcaui, quódq; me ad maiora animo complectenda semper excitaret, nihil mouet. Amaui Orichovium me amantem, & scripta sua ad me, posteaquam ab errore, in quem lapsus fuit, ad Ecclesiam redierat, semper allegantem: incendor desiderio & amore Maiestatis vestræ, Domini mei clementissimi; & Orichovium igitur in tuum consilium venire, & te Serenissime Rex eius consilio vti cupiebam: propter ea, quæ in hoc fideli subdito continentur, commoda. Nihil vnquam Serenissime Rex prætermittam, quod vel commodis, vel ornamentis Sacræ Maiest. vestræ inseruire, vel ad salutem Reipu. libertatemq; veram tuendam, quam maiores mei, sanguine suo partam, mihi vnà cum cæteris parem, hæreditariamq; reliquerunt, pertinere videro. Neq; cuiusquam minas tam extimesco, vt ab officio meo, & ab ea obseruantia, quam Maiestati tuæ, Regi

Regi meo debeam, discedam; & quem locum colendi, obseruandi, & amandi tui, Regis mei, fidelis subditus semel occupaui, deseram. Quod studium meum, amoremq; erga se, vt Maiestas vestra æqui & boni consulat, Orichoviumq; nostrum, de Regni nostri rationibus disserentem, & quæ ratio libertatis nostræ in hoc Regno ante te Regem fuerit, demonstrantem, ea benignitate, qua omnium bonorum consilia excipis, audias, etiam atq; etiam rogo; ac omnia
fausta Sacræ Maiestati vestræ, à
Deo patre misericordiarum,
cuius bonitate te Re-
gem habemus,
opto.

TETRASTICHON
cuiusdam, ad Scriptorem.

Scriptor cur hæc non celas? Quoniam esse fidelis
Coepi. Cur olim non? Sycophanta fui.
Vera loqui puduit? Magis ab mendacia prosunt.
Præmia quæ ueri? Furca, flagella, neces.

IN FIDELEM SVBDITVM
STANISLAI ORICHOVII ROXOLANI AD SIGISMVNDVM AVGVSTVM POLONIAE REGEM
Præfatio.

CVM IN RVSSIAM cuncta modò influeret Scythia, metuque hostili conuellerentur hîc apud nos omnia; re ipsa coactus, ad te misi ea nominatim, quæ cōpresso nomine dudum edideram. Cùm enim propositi anniuersario hosti in Russia essemus, adductus sum aliquot ab hinc annis, partim fide erga te mea, partim verò charitate patriæ; vt tibi designato tùm primùm Regi ea proponerem, quibus tu patri succedens, vti posses pro salute nostra. Neque verò à me id arroganter factum existimari debet, arrogantiæ enim ibi locus non est, vbi ipsius authoris ratio nulla est; sed cùm in metu seruitutis & nos asiduè

Tartari anniuersaria calamitas Russiæ.

Causa scribēdi fidelis subditi.

versaremur,& tu propugnator Sarmatiæ designatus nobis esses; de summorum Philosophorum sententia ostenderam tibi, communi fidelis subditi nomine, qualem te Regem esse à pueritia conueniret; si & Rusiam seruitute liberare, & communem regni tui libertatem præstare velles; vt hoc nomine nullam aliam gratiam abs te inirem, præter eam, quæ à bono Rege, subdito debetur fideli. Verùm enimuerò metus præsentis mali coëgit me, vt eadem mitterem ad te denuò, non iam communi, sed proprio meo nomine; vt nomen ipsum admoneret te, quo loco, quantóque nunc simus in periculo. Es tu quidem ab auis, ac proauis Sarmatiæ Rex; sed tamen pro generis ac nominis tui amplitudine, nullum aliud munus, neque maius omninò, neque te Rege dignius à tuis expectabis; quàm vt ab iis certior fias, cuiusmodi te Regem sibi velint esse: quid desiderent in te: quid requirant à te: quoué totum velint propendere te. Neque enim in eo posita sunt tibi omnia, quòd Rex à Polonis appellatus es; sed, quòd secundum hoc nomen regnas, in eo summa est tibi rei: alterum enim horum, beneuolentiæ est subditorum tuorum; alterum verò virtutis atq; præstantiæ Regiæ. quæ quantò præ cæteris rebus omnibus excellentior est, tantò ad eam aditus expeditior

tior est iis, qui animo sunt excelso, ac vitiis libero. Quomodo enim quæso is, in quem tanquam in imã voraginem cœtus vitiorum omnium concessit, Regium tuebitur nomen? cùm in res plenas perturbationum atque metus inciderit? aut quomodo rebus dubiis consilio; desperatis verò præsenti animo, adesse poterit heluo ac lurco? prius peste atque vastitate cuncta interibunt; quàm his opem tulerit Rex, diademate nomen Regium metiens, non virtute. Quòd si exemplis hoc, quàm sit verum, perspici debet; præsens calamitas nostra exempli satis est ad omnes tales casus. Afflicti sumus, ferro, atq; igni penè deleti. Oramus te cuncti, vt nobis adsis, nostrãque calamitatem pro materia tibi oblatã putes esse; in qua non tam nomen tuum, quàm virtutem tuam Regiam sentiamus. Est in te summa præstantissimaque dignitas: est genus Iagellonum inuictum, ac victoriosum: sunt exempla patris viua atque recentia: fac quæso, animus quoque in te appareat, & patre, & genere, & isto loco dignus. quòd si qua in re ab his discrepaueris, parumné documento nobis erit, pessimè cum iis agi, quibus fato Reges nascuntur, atque casu fiunt? Atqui nos hæc tam enixe ideò ad te scribimus, quòd metuimus, ne captiui hinc in Scythiam abducamur postridiè. Quòd si acciderit,

Regnare benè Regis proprium.

Rex vitiis deditus officio suo vti nequit.

Pericula Regni materia sũt regiæ virtutis illustrãdæ.

Quid metuat scriptor.

ciderit, satísne nobis erit ad consolandam seruitutem, quòd tu Regis filius atque ipse Rex nos amiseris? Equidem non arbitror: virum libertas nostra requirit vt sit salua, non titulum Regis. Quære nunc ab iis, qui ex Rusia captiui in Scythiam modò sunt ducti, quem accusent? cuius fidem implorent? de quo sublatis in cœlum manibus, eiulatu diurno atque nocturno quærantur? De te vtiq; ó Rex: quòd te videlicet viuente Cracouiæ, illi miserè perierint in Rusia. At quomodo perierint; sine lachrymis hoc dici non potest. Defendente nemine, propugnante nemine, incensa sunt oppida: expugnatæ munitiones: capti, ac cæsi multi illustres viri: infantes iugulati: cæsę anus: ante ora patrum violatę puellę: constupratæ ante virorum conspectum matronæ: abducta iuuentus: cum qua instrumentum, pecus atque labor omnis interiit rusticus: solus in agris atq; coloniis nostris multus habitat nunc horror atque mœror. Et nisi Ioannis Tharnovij imperatoris diuina atque incredibilis virtus obstitisset, Scythiamq; ferro atque igni grassantem repressisset; amplissimam illam opulentissimamq; Rusiam videres nũc totam in fauilla ac cinere. Verùm cùm Ioannes Tharnovius natus huic regno conseruando imperator, nihil ad celeritatem sibi reliqui fecisset,

Quærela captiuorum.

set, quantumq; ex fuga potuit, militem collegisset, desperatis iam rebus nostris incredibili celeritate salutem attulit, Rusiamque ex faucibus lethi ereptam, afflictam licet, tibi conseruauit, vt haberes quod curares, quodué restitueres. Quibus malis atque incommodis, vt quàmprimùm occurras, nónne memor paternæ atq; auitæ virtutis, Cracouiam illecebram adolescentiæ tuæ, quàmprimùm relinques? & te in Rusiam conferes? vt eam restituas, eiúsque reliquias conserues, quas tibi fecit reliquas hostile ferrum? quod nescio, an tibi facilè factu fuerit, nisi talibus præceptis atque institutis Philosophiæ abundaueris, quæ complent ac perficiunt magni regis mentem. Nisi enim ex huiusmodi præceptis conceperis robur animo; & nisi te Regem esse quasi Philosophum quendam, non sub tecto sed sub dio habitantem, cum animo tuo statueris; fletum hunc pręsentem ab oculis nostris nunquam absterges. Et quoniam tibi summis rebus occupato, ad ea inuestiganda tẽpus deest, quæ in ipsius Philosophiæ recessu posita ad bene gubernandam Rempub. valent plurimũ; dedimus operam, vt ea deprompta ad te in præceptis monitisq; mitteremus: si non omnia, at præcipua certè quidem. Itaq; Fidelem Subditum, natum domi nostræ annis ab hinc sex, copiosio-

Quibus malis atq; incomodis quamprimum occurrẽdum.

Philosophiæ præcepta Regi necessaria.

piosiorem aliquantò, quàm dudum, ad te cum talibus præceptis publicè mittimus: quem vt studiosè cumulatum reddam, addidi & alterum quasi prioris comitem, ac penè germanum, quem defuncto iam patre tuo nuper confeci tibi; quibus vtrisque Philosophiæ ipsius præscripto, quasi circino quodam circumscripta est tua omnis regia vita, rebus vtique & exemplis ad nostram cõsuetudinem aptis. Nec verò sum nescius, non defuturos Gnatones aulicos, qui aucupũ similes, voce adsimulata, vos Reges captant, ac ita dicunt: Quid hic sibi vult monitor odiosus Regum? qui is? aut vnde? Quibus ego respondeo: Principiò, vt interea medijs in delicijs quiescant, ac ventri, & petulantiæ suæ apud vos Reges studeant, nobis verò molesti non sint; dum nos te Regem nostrum veris ac fidelibus monitis ad salutem communem tutandam exhortamur: Deinde, isti discant aliquando eam rationem Regum esse; vt nemo illorũ rectè posit imperare aliis, nisi ipse prius parêre rectè monentibus didicerit: Postremò, tu inuitis hisce aulicis ita statues, Reges non debere esse apum similes, quæ curatores suos pungunt, eo præsertim tempore, quo cum regno ipsæ pereunt. Proinde auertes te quidem à nomine nostro: quis est enim filius Orichouij, vt fiat monitor Regis? sed ea ta-

Libri duo fidelis subditi.

Voces aulicæ.

ea tamen, quæ deprompta tibi mittuntur ex ipsius Philosophiæ vestræ Regiæ penetralibus, sine qua vir bonus, ac sapiens Rex nemo potest esse, grato ac iucundo animo, à me fideli tuo subdito excipies; non quia à me missa sunt; sed quia præclara ac verè Regia videntur esse, suntque cognitione tua dignissima: eaque sic leges, ac ad salutem nostram accõmodabis; vt te aureum matris tuæ partũ dicamus, nostræq; patriæ diuino munere tam necessario tempore natum iudicemus. Quorum alterum pertinet ad nominis tui gloriam sempiternam; alterum verò ad leniendum mœrorem ac luctum nostrũ præsentem. Benè & feliciter valeat Maiestas tua.

Datum ex Zurouice paterno rure, die diuo Michaëlis sacro. Anno Christi Dei nostri 1549.

FIDELIS SVBDITI DE INSTITVTIONE REGIA

LIBER PRIMVS.

QVi Principes monent ô Rex, duas res aduerſas timent; odium, & contemptum. Nam neque monitorem fert fortuna, neque rationem Rex. Hoc ego metuens obmiſi nomen, ne & odio alicuius monſtraret iter, & ob hoc in ſcripto authoritas eſſet minor. Subditum me tuum profiteor: quo, teſtor Deum, non eſt fidelior alter. Habes cauſam prætermiſsi nominis. Nunc quid, & cur ad te ſcribam, accipe. Sciſné tu, quis es tu? Rex. Regis igitur tu, regor ego: ſapientior ergo tu, quàm ego. Quòd ſi tu ſapiens; liber, diues, felix ego: quòd ſi tu deſipias; ſeruus, vagus, exul ego. Nemo igitur delicto tuo miſer, niſi ego. Ergo iam vides, licêre mihi, dum adhuc integer ſum, tuam implo-

rare fidem; vt dum licet, diſcas, quo pacto mihi periculoſo hoc tempore, patriam, leges, libertatemque conſerues. Et quoniam ad multa tibi obſtat ætas, adducor fide, vt ea quæ noceant, admoneam pura & fideli oratione: neq; enim aliam noui (quam, caue contemnas) quòd omnis monitor, interpres Dei eſt, vt eius lege viuas: quòd ſi hunc contemnis, caue, ne tibi Deus pro monitore paraſitum mittat, cum mendaci ſpiritu, qui te decipiat. Quamobrem, quò maioris imperij Rex es, eò curare te impenſius æquum eſt; vt conſilia recta iam nunc iniuncta habeas, quibus tot populos conſerues. In quo te iuuare poſſunt hi, qui te amant, & tua ſalute ſuam contineri putant; è quorum numero ego vnus ſum, vt mox hoc indicabit ſcriptum, quod iam tibi hiſce libris proponam. Quorum primus ineuntem Regiam tuam ætatem, alter verò regnantem te totum complectitur. Et quoniam omnis adminiſtratio Reipub. diuiditur in Regem, & Senatum: hisque duobus mandatur cuſtodibus: de vtroque dicam; ita tamen, vt prius te tanquam caput inſpiciamus, deinde Senatum. Hoc igitur ante omnia ſcito, non quemuis imperio eſſe aptum, ſed tantum hominem veri atque iuſti natura cupidum. Sed hoc non ſatis eſt, niſi etiam accedat doctrina, quæ hunc

Veros monitores nonferentibus, paraſiti dantur.

Summa librorum.

Qui imperio apti.

ipſum hominem quid verum, quid iuſtum ſit, erudiat. Vt enim ager, etiamſi natura fertilis ſit, ſine cultura tamen ſterilis erit; ſic hominum natura, quantumùis excellat, niſi accedat doctrina, nihil edit laude dignum. Quare non ſunt tibi audiendi ij, qui te à ſtudio earum artium abducunt, ſine quibus omnis vita barbara eſt, & inutilis, cùm in omni procuratione, tùm verò vel maximè in adminiſtratione ciuili. Cùm enim in minimis artibus nemo opus facit, niſi is, qui didicerit; dic quæſo, cùm omnium difficilimum ſit gubernare regnum, quod opus in eo tu facies Rege dignũ, niſi didiceris? quomodò iuſtos, honeſtos, ac conuenientes, efficies ciues tuos; ſi neque iuſti, neque honeſti, neque pacis rationes vnquam cognoueris? non traduntur hæc, mihi crede, riſu & cachinno aulico: ſed inde petuntur, vnde olim ſanctiſsimus pater petebat tuus, qui viro docto, ac ſancto Dlugoſio traditus puer, non prius diſcebat, quo fræno coërceretur equus, quàm quo ipſe cupiditates refrænaret ſuas: ab hoc ille didicit timere Deum, amare ſuos, Rempub. regere, vnire ciues, tueri fines, belli & pacis tempus noſſe. Quibus cognitis, labore deinde & metu excitata virtus ſummi illius viri, in ſolio paterno atq; auito conſedit. Habes exemplum domeſticum,

Rex regnandi peritus eſſe debet.

Præceptor Sigiſmundi patris.

cum, à quo tibi diſcedere turpiſsimum fuerit. Accipe nunc externum, non minus ætati, quàm dignitati tuæ aptum. Alexander Magnus, cùm id ætatis eſſet, iam Thebas euerterat, ex ludo atque diſciplina Ariſtotelis progreſſus: & vt multa in pauca conferam, vna erat viuendi norma propoſita his omnibus, quorum eſt eritque ſemper æterna memoria, quam Phœnix ille Homericus proponit Achilli, qui ſe dicit ideò miſſum eſſe à Pelœo patre, vt illum ſapere prius, deinde facere doceat: ab hac norma qui diſceſſerunt, pernicioſi ſuis Reges fuerunt. Quæ enim alia vis Dionyſium Tyrannum in Sicilia, quæ Boleſlaum in Polonia, quæ Claudium Romæ, quæ Neronem, & breuiter, omnes tàm Græcos, quàm Latinos, atque Barbaros Tyrannos effecit, niſi mens bonis præceptis vacua? Iam verò, quibus voluptas pro crudelitate placuit, vt Sardanapalus ille Aſſyrius, Heliogabalus Romanus, Alcibiades Græcus, ſpretis literis & earum doctoribus, vixerunt cum impuris paraſitorum & ſycophãtarum gregibus, cum iis, qui conuiuium de die apparare, ſcortum cum fide adducere, canere, pſallere, riſus tempeſtiuos mouere, nugari, blandiri, mentiri, laudare malos, reprehendere bonos, norant: apud quos erat virtus vitium: pudor pro ſtupore;

Alexandri Magni adoleſcentia.

Phœnix Homericus.

Exempla Tyrannorum.

Molles Reges inepti regendo.

Deprauatorũ Regum studium.

pore: continentia pro stultitia: frugalitas habebatur pro auaritia. Sic omni choro virtutum ex animis horum quos commemoraui exploso, semotis etiam fidelibus mentium nostrarum custodibus, ratione, & doctrina; amor, luxus, desidia, atque inertia, in locum virtutum ingressa, eò amentiæ istos perduxerat; vt Sardanapalus inter ancillas neret: Heliogabalus ex scortis exercitum instrueret: Alcibiades verò pudicitiam vltro prostitueret. & tamen cùm ita viuerent, mirè placebant parasitis: qui maximo cum applausu illorum, insolentiam vocabant disciplinam: licentiam verò libertatem: intemperantiã honestatem: audaciam postremò ipsam fortitudinem. Vides iam optimè Rex, vt aliquando ad te redeam, & illos crudeles, & istos voluptarios principes tales in imperio fuisse, qualis illorum educatio præcesserat. Simul & illud iam tibi notum est, id quòd memoria tenere debes, sine bonis præceptis, & honestis institutis, virum bonum esse non posse; multò minus Regem: & tamen adhuc dici audio, idque à tuis, Regem te esse debere, non monachum; & ideò minimè tibi opus esse litteris. Proch sancte Iupiter, Monachum sapientiorem esse debere, quàm Regem! An in Regno tuo sapientior erit is, qui in angulo cum vno atque altero

Regis educatio quid afferat.

Corruptæ voces.

altero monacho finget & refinget otiosos syllogismos, quàm tu, cui tot ac tantæ res curæ sunt? Senatum inquiunt prudentem esse sufficit: hoc idem est, ac si quis dicat: Nauclerus sanè insaniat, modò vector sapiat: sed non est ita, non est, ô Rex, occlude aures: caue credas: Syrinum hic cantus est: necesse enim est ibi languere opus, vbi imprudens est princeps operis. Eryngium herbam esse ferunt, quam cùm è caprarum grege vna in os acceperit, ipsa primùm sola, quæ accipit sistitur, deinde reliquus caprarũ grex fit immobilis: nec prius mouetur, quàm caprarius ex ore capræ herbam exemerit. Ad eum modum necesse est omnem industriam atq; impetum recti concilij remorari principis inscitia. Sed dices: satis iam admonitionis, iam Doctores profer. Et si tibi, Regi præsertim, facilis sit hæc inquisitio, quòd omnes bonos nosse deberes; tamen quoniam cœpi, ne hæc quidem prætermittam. Habes tu in tuo regno, si quispiam alter, ad omne Reipub. munus viros idoneos; sed nescio quomodo otium malunt quàm negotium: ego autem ex omnibus producam duos, industria, doctrina in tuo regno minimè secundos, Stanislaum Hosium, & Martinũ Cromerum, quorum opera hoc es assecutus, vt exteris nationibus literas iam nosse videamur: quos, si tibi

Sapienti Senatu sapientior sit Rex.

In Polonia esse viros prudentes qui Regi à consilijs sint.

tibi adhibueris comites, & si cum his frequens fueris, non erit cur aut Alexandro Aristotelem praeceptorem, aut Dioni Platonem inuideas: ijsdem tu praeceptis, quibus olim illi, istorum opera facilè & citò excelles. Sed de institutione satis, & fortasse vltra modum etiam; verùm fides, & amor, solent carere modo. proinde ignosces, & nunc caetera benigne & attente audias. Proximùm est videre, cum quibus viuas: sed scrupulosus hic & angustus locus est. Nam si quis à me quaerat vnus è multis, quid mihi videatur familia tua? respondebo, honestissimam, & plane regiam mihi videri. At si quis morosus Theologus, vt Clepars, quaerat: Heus tu, nosti conuictores Regios? noui, quid? omnes isti sunt Regis conuictu digni? Haerebo: & si vrgebit, respondebo: Non omnes. Qui igitur ibi indigni Rege? dicam, qui semper laudat Regem. Qui illo digni? qui aliquando reprehendunt Regem. Cur? quia Rex iuuenis; errare, falli, decipi potest. Cum his ergò viuendum Regi, qui reprehensione corrigunt Regem, non qui laude errantem Regem confirmant. Sic ego Theologo isti eius supercilium intuens responderem, multorum Regum admonitus exemplis, qui blandis hominibus versutis & callidis cùm conniuerent, turpissimi fuerunt. Quid enim Ptolemaeum

Familiares Regij quales esse debeant.

Familiares deprauati corrumpunt Reges.

maeum Regem aliud in scena tibia canere coëgit? Quid Neronem orbis terrae principem scenico apparatu larua & coturno induit? nisi adulatorum laus: cùm cantus illorum Apolline digni, conuiuia Bacho, palestra Hercule, ab adulatoribus digna vocaretur. Quare non est, quod in omni vita aliud magis fugias, quàm adulatorem: hic enim solus dementat Reges, & quasi Circaeo poculo, in quas vult, illos mutat formas. Hocq; ille inprimis assequitur, reprehendendis studijs virtutum, vt si verbi gratia, temperantem te videat, protinus clamat rusticam hanc esse vitam: cõuiuio est opus: sine puellis, & choro, & symphonia ignobilem esse Regem. Allegabit etiam exempla, se vidisse, hunc & illũ Regem, sine cantore, & tibia, & choro, nunquam coenasse: is idẽ excogitabit tibi vestes, inueniet vnguenta, instruet balnea: apud hunc & illum senatorem quaeret tibi conuiuia, laudabit saltus, incessus, equos tuos iurabit ne in stabulo quidem Turcico meliores. At si quis nunciet fines vastatos; extenuabit mox acceptam cladem: tibi, inquiet, adhuc satis regni est: deinde, si ipse omnia cures, nõ Rex eris, sed subdito miserior. Ad eundem modũ, si quis vir bonus, & amans patriae, aliquid commissum contra ius, aut non legittimè abs te factum, admoneat; nõ

 fert

Adulatores rectè monitis obstant. fert libertatem hanc adulator; sed extemplo contra monitorem profert illum Tyrannorum laqueũ, crimen Maiestatis læsæ:in pectore Regis,dicet,conditum esse ius: Regem nullo iureiurando teneri: & ab hoc qui dissentiat,Maiestatis esse reum. His atq; talibus artibus ille omnes tibi honesti excutiet rationes, & te falsis laudibus, tanquam quibusdam clauibus,partim ad inanissimas res, partim verò ad perniciosissimas affiget; vt te hac via sensim, aut Boleslaum reddat crudelem, aut mollem Sardanapalum.Quod ne tibi contingat, non cum quibusuis viues: hosq; abs te segregabis, quos dicam loquaces,delatores,nugaces, & laudatores tuos; omnes *Adulatores corui.* isti corui sunt tui, & his multò deteriores; illi enim mortuis,isti verò tibi viuo insidiantur. Consequens *Locus habitationis Regis.* etiam est, vt inspiciamus locum, in quo habites, de quo quidem facilis est sermo,cùm hoc constet,non cuiuis arti quemùis conuenire locum: fænerator vrbem quærit: causidicus forum: arator agrum: tibi quoq;, quem summum artificem in Repub. statuimus, pro ratione artis tuæ locus deligendus est. Tu custos regni es,sic enim suprà posuimus:custodi verò locus,non intra, sed extra eas res, quas custodit,est attributus.vt generosus canis, non intra ouile,sed extra cubat,quò facilius sentiat lupos, persequatur,

quatur, & arceat: contrà segnis & degener, latitat post oues,& interdum in sinum turpiter refugit pastoris. Patiare hoc loco quæso salutis communis causa liberius quæ sentio monere. Tu Cracouiæ adolescentiam teris,in vrbe præclara, & illustri fateor; sic enim est; nulla tamen cum tua laude. Est ea vrbs tota in otio posita,& plane in penetralibus regni sita, in qua nullum habere potes virtutis ostendendæ campum. *Cracouia.* Commodè quidem hic viues, non minus quàm olim Ludouicus Budæ; sed non maiorem etiam authoritatem apud tuos habebis, quàm olim habuit Ludouicus Budæ, qui Mascharis illis suis omnem spem suorum de se extinxerat. Cùm enim risum quærat Maschara; quid quæso tam ridiculum est,quàm est ex Rege mimus?Tu verò esto vir robustus, fortis, & inuictus Sarmata: & relictis Mascharis, aut Gallis, aut mollibus Italis, censeo, vt te in Gymnasium veræ virtutis in Russiam totum transferas, ex qua re hoc capies commodi. Primùm viues in labore & metu, hoc est,viues cum optimis adolescentiæ duobus magistris, qui primũ varijs modis exercebunt te; postea prudentia,& consilio imbuent te:tum verò hæc eadem res, subditos tibi coniunget, & te omnibus amabilem efficiet, cùm viderint te suum Regem, non in puel-

in puellarum cœtu,neq; in materno ſinu domi latere; ſed pro ſua ſalute in oſtico excubare: putabunt ſibi tunc reuixiſſe Iagellonem proauum,Caſimirum auum, Sigiſmundum etiam patrem tuum repubuiſſe; cùm in tua indole, veriſsimam illorũ imaginem virtutis expreſſam agnouerint. Hæc meditere ô Rex: iſtos cogita:hos imitere.Quod ſi feceris,facilè te eximes ex obtrectatorum ore, falſo fortaſſe, ſed tamen aſsiduo; & te efficies laudabilem,non luxurioſæ iuuentuti, neq; impudenti paraſitorum gregi, ſed auctis gentibus & inprimis regno tuo. Habes cum quibus viuas: & vbi degas. Nunc quoniam omnis tua vita ſingularis non eſt, neque priuata; ſed communis atq; publica; initio tibi conſtituendum eſt,vt eorum beneuolentiam ſummo ſtudio tibi adiungas,quorum hominum Rex es: quæ præſidio ſola regibus eſt: & ſine qua,infirmum,incertumq; eſt, quicquid in Regũ opibus eſt. Porrò quoniã Equeſter ordo firmamentũ regni tui eſt; hũc tu tibi omni ratione iungas cenſeo, id quod duabus potiſsimũ rebus aſſequeris. Vna, ſi nihil tuũ in regno tuo eſſe dicas,ſed cuncta Reipub. adſcribas,& te Regẽ eſſe fateare,quaſi quendam cuſtodem:porrò,cuſtos nihil habet in his rebus ſuis, quas cuſtodit, alioquin eius ipſius rei non cuſtos erit, ſed dominus: eo pacto,&

Fauor ſubditorum Regi neceſſarius.

cto,& auaritiæ ſuſpitionem effugies,& ſpe liberalitatis tuæ,omnes ad amandum te allicies.Altera verò res eſt, quæ ad conciliandam beneuolentiam equitum plurimum valet,ſi eos, quos bellis gerendis idoneos, ordinibusq; ducendis aptos, & quos milites aduerſus excurſiones hoſtiũ excubantes, principes ſui ordinis eſſe duxerint, clementia tua complexus fueris; induſtriamq; eorum, ſtudiumq; & de te, & de ſalute regni bene merendi, muneribus & honoribus debitis exornaueris; induſtriam amaueris; ignauiam, mollesq; animos neglexeris; paci & quietis rebus ſtudentes,in conſilium allegeris;principes ſeditioſorum compreſſeris, proculq; à conſiliis de Repub. amoueris. Sed & illud ſedulo curabis, ne aut conquirendis poſſeſsionibus pro Rege vicinus ſis ſubditis, aut contemptis bonis & fortibus viris, ipſe charus ſis nulli. Quomodo regnum defendas, difficilis ſemper fuit habita ratio. peccunia collata, illud deffendi quibuſdam non placuit, partim quod frequentibus tributis regnum iam exhauſimus,partim verò, quod iuuentus ex hac ratione otium nacta,omni in luxu defluit,quam corrigere,& vtilem regno efficere, facilè non eſt, niſi prius mutetur abs te tota defenſionis ratio. Et ſi ex me ſcire vis, quæ ratio mihi placeat, dicam, quæ olim placuerat

Ratio regni tuendi, & iuuẽtutis exercendæ.

placuerat ſapientibus. Vniuerſa Reſpub. noſtra in decem & duos Palatinatus (ni fallor) eſt diſtributa: ex his ſi ita partes facias, vt pro ratione tẽporis hoc anno militent, verbi gratia Palatinatus tres, altero totidem, & ſic deinceps; commodiſsimè hoc modo Rempub. defendes: nam contra maiorem vim parata eſt tibi generalis expeditio. Talis militia, vide, quanta bona nobis adferat: primò, requieſcent à tributo coloni: deinde neceſsitate militandi, iuuentus auocata à luxu, aſſueſcet labori, & condiſcet oneri: horum præterea patres, cum quadam æmulatione curabunt diligentius equos, arma, conquirent currus, & reliquum belli inſtrumentum ſemper domi paratum habebunt, cùm certo ſciuerint, poſt tertium quemq; aut quartum annum circulo ad ſe redire bellum: nunc autem, quàm frigeant apud eos omnia, tacebo, ne & meos tangam. Sapienter hoc illi videbant veteres Græci, qui hac ſola ratione, & luxum de Repub. tollebant, & hoſtem ab illa arcebant. Dixi quod ſciui, tu ſequitor meliora, ſi hæc nõ placebunt. Tu ergo Rempub. hunc in modum, & bello, & pace reges. Sed quoniam omne regnum tuum in belli, & pacis rationes diſtribuitur, quorũ vtrumq; certis legibus in noſtra Repub. tibi eſt circumſcriptum; non abs re quæri videtur, cùm in tuo

regno

regno, hæc duo ſint præcipua Lex, & Rex, vtrum horum altero ſit maius: vt omni errore ſublato, intra fines officij tui certus conſiſtas. Si enim audiamus Romanos Iurisconſultos, hoc eſt, Tyrannorũ paraſitos; ſine dubio omnia ſumma in regno tribuemus Regi. Nam & iuſtitiam ipſam vtilitate Regis definiemus, & legem ipſius dicemus eſſe placitum: nunquam rogabimus Regem, quare? nunquã iuſiurandũ erranti proferemus: ipſum poſtremò fatebimur, vitæ necisq; noſtræ dominum. & hæc, quò certiora ſint Regi, communierunt illi crimine Maieſtatis læſæ. At nos non in Neronis regno nati, ſed in Sigiſmundi editi patria, ita à maioribus noſtris edocti ſumus; vt ſciamus Regem deligi propter regnũ, non regnum conſtitui propter Regem. Ex qua ratione multò nobilius atq; dignius regnum arbitramur eſſe Rege. Lex verò, cùm anima ſit & mens regni, ideo potior eſt proculdubio regno, & conſequenter Rege. Maior ergo erit lex, quàm Rex, & melior, & longè illo nobilior. Quid ergo eſt lex, ego dicam: Lex ipſa princeps liberi regni eſt, vt iam docui, ſed muta, cœca, & ſurda: ob quam cauſam etiam vnus homo deligitur, quem Regem vocamus, qui lingua, oculus, auris ſit legis. Quod ſi lex audire, videre, loqui poſſet; nulla gens deligeret Regem;

Comparatio legis cum Rege.

E ipſa

ipſa enim lex præciperet quid opus eſſet factò; ſed cùm hoc non poteſt, interpretem habet Regem. Si quis ergò Trebonianus, aut aliquis ex ſeruitute Romana Vlpianus tibi blandiens, te ſummum in tuo regno eſſe dicat; negato: legem in tua patria regnare dicito, non hominem. Tu igitur quis es, ſi quærat, ſic reſponde piè, & verè: Rex ego ſum: hoc eſt, lingua, oculus, auris legis: & breuiter, interpres legis; ita vt etiam iureiurando obſtrinxerim fidem regno, ne aliud loquar, quàm quod vult lex. Talis reſponſio, vt vera erit, ita præclara atq; magnifica, & digna Caſimiri Magni ſucceſſore. Hic enim nobis primus ſanctiſsimas & iuſtiſsimas leges dedit, quas omnes, illis exceptis impijs, de homicidio, te venerari æquum eſt, & ab illis ne transuerſum quidem vnguem diſcedere. Cùm enim lex ſit donum Dei, vlciſcitur Deus violatores ſui muneris, cæde, ſeditione, exilio, hoſte, vaſtitate, ſeruitute: transfert poſtremò regnum de gente in gentem ob violatas leges. multa poſſem tibi exempla proferre, tam noua quàm vetera, quibus liquet miſerabiles ſemper fuiſſe Tyrannorum exitus, id quod etiam diſticho notatum eſt,

Iuſtitia arx Regum.

Iuſtitia & pietas validæ ſunt principis arces,
Nulla Tyrannorum vis diuturna fuit.

Sed

Sed cùm ad alia propero, & tuæ ſacietati occurro, ideo hæc omittam, & illud cōcludam. Si legem ipſe tibi in regno veluti alterū Regem præfeceris, beatum quoq; faciet te Deus, & regnum tuum, quòd te voluntati ipſius vltro totum ſubieceris. At ſi hunc ordinem mutaueris, & te dominum legis conſtitueris; mutabit etiam dominus regnum tuū, & tradet illud aut hoſti, aut ſeruo tuo. Tot erant admonendi tui forte capita: nam illa, quæ cum multis videbantur tibi eſſe communia, prætermiſi: neq. enim nos te, vt priuatum aliquem hominem admonuimus; ſed vt Regem, cuius omnis vita, cùm referatur ad regnum, earum rerum tantùm capita poſuimus, ſine quibus Rex vtilis regno eſſe non poteſt: trita verò & vulgaria vt dixi reiecimus. Nam ſi te, verbi gratia, admonerem, quo pacto cum vxore, quam ducis, viuas, ſic monerem: Suauiorem quidem nullum eſſe comitem; diligenter tamen cauendum prçciperem, ne illa ſuauitate ſua ita influat in tuum animum, vt aut omnem curam regni aboleat ex animo tuo, aut totam in ſe transferat: hoc ego ſi ita te monerem, neq; tu, neq; quiſquam alter magnopere attenderet; omnibus enim maritis generaliter hoc à ſapientibus præcipitur, ne quid aliud mulieris ingenio permittant, præter domus curam. Ideo hæc atq; his

ſimilia

similia prætermisi : his tantum contentus fui, quæ tibi soli erant propria. Proinde nemo me neq; negligentiæ, neq; imprudentiæ iure damnabit, quòd multa sciens obmisi. Hac ego prima parte suscepti negotij hunc in modum constituta, iam aggrediar secundam.

Secunda pars de Senatu.

Tyranni & Regis comparatio.

DE Senatu hoc in summa scito, non alia re dignosci bonū Regem à Tyranno, nisi conditione senatus ; nam & tuetur suos Tyrannus vt Rex, & iustè interdum decernit, & aliquando suis ignoscit; at senatus nunquam similis est Regi. Etenim Tyrannus senatum aut non habet, aut si habet, ex hominibus nequam collectum habet. Cùm enim ad suam ipsius vtilitatem cunctam Rempub. referat, cauet diligenter, ne quis illi obstet. Et si quando socios non tuendæ sed perdendæ Reipub. legit, inprimis curat, ne quis horum sit aut lingua aut sententia liber. Diligenter enim cauet, ne quo casu homines, genere, doctrina, virtute illustres in sua tyrannide crescant ; sed tum beatū se esse putat, cùm viros fortes, magnanimos, prudentes,

dentes, doctos, & diuites, è dominatu suo exterminauerit. Contrà verò Rex, quoniam nō sua, sed suorum causa, princeps in Repub. constituitur ; vt eò plus prosit regno, ascisсit sibi socium optimum, & præstantissimum quemq; ; cuius authoritatem metuat, cuius consilio pareat, sententia verò Rempub. bello & pace conseruet: ob quam etiam causam, ingeniosos & doctos colit, quòd eorum opera scit se habiturum viros Reipub. idoneos, sine quibus nulli hominum cœtus, neq; vlla Respub. diu stare potest. Quod cùm ita sit, summam curam in deligendo senatu adhibebis, vt ex delecto tuo consilio, Regem verum te esse, non Tyrannum, omnes homines facilè intelligant. Auaro, caue vllam partem regni committas : quod etiam sacræ literæ vetent, aliquid credendum esse auaro. Et Paulus Apostolus: Radix, inquit, omnium vitiorum auaritia est. Huic vitio proxima est luxuria, quæ nisi esset, auaros nullos haberemus ; necesse enim est eum aliena appetere, qui sua profundit. Hinc nascuntur in Repub. doli, fraudes, proditiones, rapinæ, dissensiones, ac tenuiorū oppressio. Quare vt ab hoc malo regnum tuum liberes ; homines frugi, temperantes, in senatum legitò, qui contenti sint suo, &, si ita necesse sit, paruo. Hominem etiam obscuro aut notato patre

Senatus qualis esse debet.

ortum, non admittunt ad Rempub. ſapientes, quod, vt magnus theſaurus libertatis eſt liberis virtus parentis; ita contrà ſeruilem reddit filium ignobilis vita patris. Tu verò vt ſplendidum conſilium habeas, viros illuſtres, & clariſsimis parentibus ortos, quantum potes deliges, partim quòd veluti columnæ quædam regni tui ſint, partim verò, quòd longo ſeculorum tractu regnicolæ cæteri, harum familiarum authoritati iam parêre didicerunt. Id quod tu aſsiduè experiris, nõ idem valere in tuo regno cæterorũ, vt valet Tarnouski, ac Kmithæ, Theczynski, & aliorum ſimiliũ nomen. Sed illud tamen fac memineris, honores virtutis, non generis eſſe premiũ: vt ſi quis Kmitha ſit huic clariſsimo & magno Palatino diſsimilis lurco, ganeo, heluo nepos; ſit verò quiſpiam Grzibouski vita & moribus huic contrarius, & plane vir bonus; tu hunc verũ Kmitham eſſe putabis, illum verò nebulonem, fuſte à tua Repub. arcebis; hoc enim hominũ genus triplex ad Rempub. non admittunt ſapientes. Cùm ergo legittimus ſenatus tantum in regno poſsit, vt in manu ipſius plane ſalus ſit regni; nihil te ita oportet curare, quàm vt ſit conueniens: neq; enim alia res eſt, quæ citius diſſoluat Rempub. quàm diſcordia ſenatus. Diſſenſione ſiquidem Cæſaris & Pompeij periit Roma: inteſtinis etiam odiis Senatus, Vngaria nuper funditus interiit. Hic caſus etiã nobis pertimeſcendus eſt: nam & nos occultis ardemus odiis, de quibus antequam dicam, petam à ſenatoribus noſtris hanc veniam, vt mihi liberè vera loqui apud te liceat; cogor enim charitate patriæ, & fide in te Regem meum ſingulari, quem video gubernacula regni firmiter tenere nõ poſſe in ſumma quorundam diſcordia; cùm aduerſa factio ſenatus ſoleat incertum reddere animum Regis: quæ res tolerabilior vbiq; eſſet, ſi inferioris ordinis viros exagitaret; ſed cùm verſetur inter principes, ferendum tibi nõ eſt, præſertim cùm eò iam proceſſerit odium; vt etiam viuo patre tuo, nihil aliud quidam cogitent, quàm quomodo dignitate alter ſpoliet alterũ, & quo pacto damno, iniuria, contumelia, infamia, adficiat pars altera addictos parti alteri. Hunc in vſum ſeruantur mille cauſidici, rabulæ mille; ita vt ſi nonnullos accedas, inuenias eos cauſidicorum cinctos corona conſultantium, quomodo hic citandus eſt, quomodo iſte eludendus, qua ratione iſte è regno pellendus aut notandus. Ego neminem hoc in loco nomino, tantum erroris admoneo. Proinde nemo mihi iraſcetur, niſi prius de ſe cõfiteatur. Quis enim eſt tam ferreus, qui hoc ferat? homines authoritatis ſum-

Autoritas familiarum vetuſtarum.

Degeneres negligendi.

Concordia Senatus.

Diſſensio.

20

tis summæ relicta Repub. in tam periculoso tempore nihil cogitare, nisi perlapsus, citationes, nisi bannitiones, nisi ministeriales, & triplicata vadia? Quis autem ex his moribus si durabũt aliud speret, quàm certissimum regni tui interitũ? quod si tu negligis, & si dies atq; noctes parentem tuũ sapientissimum Regem non sollicitas, placatos & conuenientes senatores tibi vt relinquat; aut regnabis male, aut omninò non regnabis: momento temporis hæc omnia peribunt, quæ tibi relinquet pater, principũ discordia. Tollendi verò huius mutui odij & dissensionis vnam esse causam à prudẽtibus audiui, quam hîc ponam. Meum, & tuum, sunt duo omnis discordiæ ciuilis fontes, ex quibus promanant, & profluunt lites & controuersiæ forenses: ex his deinde nascuntur odia: ex odiis fiunt postea seditiones: seditionem verò certus regni consequitur finis. Vt ergo sit tuum regnum saluũ, meum & tuum non versetur inter senatores tuos: non disceptent de illo, neq; iudicent; ad alios hæc relegentur iudices. Sint senatores regni patres, liberi ab odio, conuenientes, non controuersi. Habeant animum, non obfuscatum maleuolentia, non impeditum odio, non cœcum inuidia; vt pura & syncera mente, quod noceat, quidué prosit regno, certius videant. Quod fieri

Dissentientis senatus incõmoda.

fieri non potest, quàm diu priuatarum rerum ipsi fuerint iudices. Atq; vtinam aliquando illa præteritorum comitiorum valeat apud te sententia, quæ censuit constituendum esse iudicium in regno ex delectis iudicibus, ad quos omnes controuersiæ rerum priuatarum deferantur: & vt ab ijs nulla sit prouocatio; sed illorum iudicio stetur, quidquid decernerent. nihil mea sententia neque sapientiùs neq; vtiliùs, neq; quod ad salutem huius regni magis pertineat, potuit decerni. Hoc enim modo vixit olim saluis rebus Græcia, quæ ex primoribus ciuitatibus delectos viros habuit, omnium controuersiarum suarum iudices, quos Græci Amphictionas vocant. Quem deinde morem sequuta Roma, ad hunc eundem modum publicum constituit iudicium, quod Rotam appellant. Et quoniam hæc iudicia non tantùm iustitiæ inter ciues, sed etiam pacis & concordiæ videbantur esse causæ; ideo & Gallia Parlamentũ suum, ad hanc formam constituit, authoritate tanta, vt etiam Regem ipsum illi iudicio in priuatis causis subiiceret: & Germania quoq; non dissimili ratione vnum iudicium esse in cuncto imperio suo voluit, cuius authoritati pareret, quod vulgo Germani vocant **Kammerrecht.** Cùm ergo habeamus tot exempla retinendæ pacis, & con-

Iudicia tribunalia.

& concordiæ communis, & cùm hoc etiam ipsum in comitiis flagitari videas, causa non est; cur non summo studio agas cum patre, vt pro sua sapientia, & pro salute huius Reipub. quam ille per triginta & sex annos felicissimè gessit, cõstituat hoc tale iudicium, quod tuo regno pacem, tranquillitatem, atq; otium adferat; vt & senatores tui Rempub. diligentius curent, & adempta illis de meo & tuo potestate iudicandi, in mutua charitate, atq; beneuolentia viuant. Præfectos prouinciarum, quos Capitaneos vocant, diligentius obserues censeo: eo enim processit quorundam insolentia; vt nihil aliud interim dicam, vt seruitus in quibusdam prouinciis non sit expectanda maior. Non solus est crede mihi in tuo regno N. multi sunt tales & deteriores illò, qui subditos tuos non pecuniis, neq; Marduris aut vulpis pelle, id quod N. fecit, sed villis, agris, pratis atq; siluis priuauerunt. Aperi modò aures, & arrige, miserabiles vndiq; fletus & gemitus tuorũ audies, quorum ita oppressa est libertas quorundam potentia; vt Regi suo calamitatem suam conquæri non audeant. Qui si quando quærantur, domũ reuersi miseris affliguntur modis: illicò enim præstò adest mors, & terror subditorum tuorum, causidicus; qui præfecti instinctu commentatur citationes, qui

Capitanei quid faciant.

Libertatis exempla.

Ciuitatis oppressi

qui perlucra numerat, & perlucrorum nomine dolo partorũ omnibus bonis me exturbat; quid? mox ex mea villa bona fiunt regalia, & ager meus rapitur, pecus abigitur, & mihi bonorum interdicitur vsus. Taceo minas & contumelias ingentes, ita vt optabilior sit quæuis seruitus Turcica. Quæ res, quàm in libero regno non sit ferenda, vides: male enim cogitantes de Repub. facit ciues. Quocirca, vt hac seruitute regnum tuum liberes, advitalitates quas vocant nemini dederis; nam istarum spe multi insolescunt: deinde id, quod nuper iustissimè factum est in homine teterrimo & rapacissimo, N. quòd inquisitores in eum sint missi: tales inquisitores sint perpetui velim, viri graues & fideles, qui prouincialium iniurias ad te deferant, vt metu iustitiæ tuæ, contineatur quorundã iniquitas. Ad hunc igitur tu modum eliges & corriges senatum, præfectosq; cohercebis. Sed quoniam in tuo consilio sanctissimi etiam sedent Episcopi, more maiorum, hos tu venerabère vt patres: qui ideo sunt in senatu tuo, vt omnium consiliorum tuorum censores sint & iudices; ne quid fortè statuas, quod à Christi domini religione sit alienum: quos, vt tales semper habeas, quales habuit Casimirus auus tuus, Sbigneũ; Boleslaus Stanislaum, & huius successor Prandotam, par-

advitalitates

Episcopi in senatu.

tam, partim optare, partim verò curare debes. Illud enim fac tibi persuadeas, dignitatem Episcopi esse tantam; vt nulla res post Deum, neq; in terris, neq; in cœlo reperiatur, quæ cum hac dignitate exæquatur. Hic enim primus habet claues claudendi aperiendiq; cœlos: hic spiritum sanctum largitur Ecclesiæ: huius imperio subiecti sunt Reges, principes, nobiles, ignobiles, diuites, pauperes: audi quo te deducam. Isti omnes quos enumeraui, vnū Christi ouile efficiunt. In quo quidem ouili, omnes sunt pares, non est seruus, vt inquit Paulus, non est liber, non est vnius conditio melior, neq; alterius deterior; sed vno nomine vocati sancti, omnes subiecti sumus Episcopo. Quod si ita est, vt certè est, quæso ne tibi curiosum videatur esse, si à Maiestate tua quæram, quo iure Rex in Ecclesia eligit Episcopū: aut cur tu potius quàm ego, aut quisquā alter; cùm in æquali iure, potestas omnis sit æqualis? Quid dices ô Rex: aut quomodo tibi id licere putabis? num Scriptura? quæ tota contra te est: quæ docet, Stephanum Diaconum, non vnius alicuius prærogatiua esse electum, sed voluntate omnium, qui tunc erant Hierosolymis cum Apostolis collecti. Mathiam etiam ad Episcopatus munus ab Apostolis omnibus electum esse legimus. Ideo scripturam rationis

Episcoporum autoritas.

Eligenda Episcopos vetus ratio.

tionis tuæ testem proferre non potes: sed legem aliquam fortasse proferes. Quam quæso legem? vbi porrò natam? num in concilijs? quæ ad capitulum, hoc est, ad Canonicos, electionem Episcopi deferunt, quod hi in deligendo Ecclesiam illam, quæ eget Episcopo, repræsentent; vt adhuc obseruari videmus Romæ, Salerburgi, Bambergæ, Mandeburgi, Vrathislauiæ, Olomuncij, & in plerisq; alijs ciuitatibus. Legem itaq; nullam reperies, qua id tibi liceat. At exemplum fortasse vetus aliquod? nullū. Nam vsq; ad Casimirum auum tuum electio Episcoporum libera penes Ecclesiam in Polonia mansit. Reuolue annales veteres: inspice etiam historiam Polonicarum rerum; facilè intelliges, qua ratione vetustissima Ecclesiæ consuetudo sit ab auo tuo in Polonia immutata. Si ergo neq; scriptura, neq; lege, neq; exemplo nominare Episcopum tibi liceat; fateare necesse est, Reges magnam vim inferre Ecclesiæ: & cum spiritu sancto aperte pugnare te; quòd homines profani & pares in Ecclesia cæteris legittimis electoribus vim eligendi præripiant: et suo arbitratu Episcopum quem velint, in Ecclesia Dei constituant; præsertim cum hoc scelus alio cumuletur scelere, cùm huiusmodi verbis Episcopatū conferant: Regia Maiestas pro tvis fidelibvs

Capitularis electio Episcoporum quando desiit.

Nota

DELIBVS SERVITIIS DAT TIBI HVNC EPISCOPATVM. Non ſic olim, cùm Canonica ſtabat electio, dicebatur: ſed, ITA VISVM EST SPIRITVI SANCTO, ET NOBIS, vt ſis huius Eccleſiæ Epiſcopus. Nũc verò in multis apparet, quàm ſit viſum ſpiritui ſancto, vt eſſet is vel ille Epiſcopus; cùm nuper quidam non diſsimulanter dixerit, ſed apertè & palàm, & multis audientibus, ſe triginta annos ſeruiuiſſe pro Epiſcopatu, antequam ſibi daretur. Non audit hic vir bonus Chriſtum dicentem: NON VOS ME ELEGISTIS, SED EGO VOS ELEGI. Deinde omnes Apoſtoli, hoc eſt Epiſcopi, Chriſtũ ſequebãtur vocati. Illi verò qui ſe vltro Chriſto offerebant, palàm ab eo erant reiecti. Quapropter hæc plantatio vt vides nõ eſt patris cœleſtis, quę procul dubio eradicabitur, niſi ius eligendi vetus, Eccleſia recuperauerit. Ex qua re habebis multa bona: & primò, Epiſcopos legittimos, nõ hominis vnius gratia, ſed multorum hominũ cenſura electos: deinde, deſinet vulgus quæri de ſiniſtris clericorum moribus; nemo enim deligetur Epiſcopus, niſi qui probatus fuerit à multis, quem neceſſe eſt fieri moribus & vita ſingulari. Talis verò non patietur inferiores ſui ordinis ſibi eſſe diſsimiles. Quod ſi feceris, recuperabit per te ſuam veterem dignitatem Eccleſia: tu te etiam

Seruire pro beneficio an liceat.

te etiam grauiſsima liberabis culpa, quòd cum Deo apertum bellum gerere nolueris, ſed iugo Eccleſiæ Dei te totum ſubieceris. Qua quidem de re verbum ego hoc loco non facerem, niſi me ipſa ſtimularet conſcientia, quòd videam neminem eſſe concionatorem, qui vos Reges publicè doceat, qualem rationem pro hac tanta veſtra in Eccleſia Dei iniuria reddituri ſitis Deo. Quare iuxta Euangelium, cùm Klepars & cæteri Doctores ſileant, lapides clamare oportet. Tu itaq; fac memineris te à me diligentiſſime huius erroris eſſe admonitum; vt in die horrendi iudicij conſcientia mea nullam culpam delicti ferat. Hæc ego ſcripſi vt potui, non hominibus imperitis, qui omnem doctrinam ſpernunt; ſed tibi Regi ſummo, qui ita cum animo tuo ſtatuere debes, potentiæ prudentiam eſſe coniunctã debere; quòd natura, altera harum virtutum quærat alteram, poſtuletq;, & ſimul viuat cum altera. Nam & potentia abſq; prudentia viribus ipſa ruit ſuis: et prudentia, cum ſit rerum domina, abſque potentia firma eſſe nequit. Quare cùm te eſſe ſentias Regem, nihil earum rerum contemnes, quæ ad augendam prudentiam pertinebunt: neq; ita dices, HOC ME MONVIT PRIVATVS NON REX. Ego verò video in theatro pugiles, & in circulo curſores, non tantum à

Ioannes Klepars erat vir egregius, doctus, & pius Concionator, de re literaria & Academia Craco. optimè meritus.

tùm à fortibus viris, verùm etiam à pueris clamore incitari ad pugnam; quòd tantũ clamor prosit personæ, ratio nulla sit. Multos tibi proferre possim, qui priuati cùm essent, benè rem gerere multos principes docuerunt: quorum memoria inter homines viget, estq; immortalis. Nam & Simonides Poëta multa docuit Pausaniam Lacedæmonium: Et Thales Milesius, Periandrum Corinthium: & Periclem Anaxagoras Clasomennius: Plato verò Diogenem: Aristoteles Alexandrũ: Dlugos Sigismundum patrem tuum; qui omnes principes atq; Reges, si istos, quia priuati erant contempsissent, nunquam ad eam laudem atque immortalitatem inter homines peruenissent. Neq; ego me cum istis, vlla ex parte confero (non enim ita desipio) sed horum exemplo doceo, priuati hominis nomen nobis non obstare, quominus monitis nostris obtemperes, quę ostendunt tibi compendium comparandę inter homines laudis & gloriæ. Nam quod cæteris hominibus non contingit, vt sint noti multis, nisi peregrinentur, obeant, & peragrent multa; hoc tibi vno in loco assequi, quomodo liceat ostendimus. Cùm enim in excelsa sede summæ dignitatis sedeas, omnium gentium propemodum oculos defixos in te habeas; vt nullum paulò illustrius abs te factum laterê

possit,

possit, sed statim omnibus innotescat, si quid simile repræsentaueris, aut Licurgo illi Lacedæmonio, aut Cyro Persæ, aut Sigismundo Polono, & si quis alter præterea prudentia, vita, & moribus excellit; simile sic illustrabitur nomen tuum in Polonia facilè & citò: et cum tua summa omnium laude versabitur, etiam si nunquam Hierosolymam nauiges. Si verò bonis fortunæ aut corporis deceptus, contemnes veritatis atq; iustitiæ præcepta; in isto quidem loco præalto sedebis; sed ita tamen sedebis, vt te locus ornet, non tu locum. Verùm nos de te opinamur meliora, quoties & indolem tuam & Iagellonum genus cogitamus, à quo genere aliena semper fuit arrogantia; placidum enim, benignum, tractabile, docile, omne genus vestrum fuit. Accipies ergò hoc munus à fideli subdito, benigno & sereno vultu, eiusq; inprimis commendatã habebis fidem, qui nihil aliud hoc scripto quærit, quàm tuam vtilitatem, quam tibi ratam atq; vtilem propriamq; Deus Optimus Maximus esse velit.

1543. Comitijs Cracouień. in nuptijs Inclitissimæ Dominæ Helizabetæ Regis Romanorum filiæ, quæ postea Dux fuit Litvaniæ 1544. infelicissima; mortua enim est 1545. Augusti die.

G STANIS-

STANISLAI
ORICHOVII ROXOLANI
fidelis ſubditi

LIBER SECVNDVS.

CVm Patri in regno ſuccedas, optare debes & ipſe tibi, conſilia adminiſtrandi regni ſubire quàm plurima, & alios præſtò adeſſe, qui id,quod ex vſu futurum ſit tibi,liberè admoneant: quorum etſi multi ſint,tamen neq; me contemnes, qui rationes tuas crebrò expendens, agi mecum putem, ſi quid tu de officio remiſeris. Quare cùm enixe cupiam, & te meum Regem, & me tuum ſubditum dici, oſtendam tibi, qualem te Regem mihi velim eſſe,vt intelligas,qua authoritate regendus,quibus moribus conciliandus, quibuſque artibus abs te ſim tibi retinendus; vt ita inter nos vtrinq; fidelis conſtet ratio, & obedientiæ, & imperij: vtq; tu mihi imperes ſine quærela, & ego tibi viciſsim pareã ſine offenſa. Hoc igitur ſcito, vt

Ratio retinẽdi ſubditi in officio.

te idoneum eſſe putem, cui ego non coactus, ſed volens atq; lubens paream, duabus rebus ad id tibi opus eſſe. Prima eſt,vt credã te in omni ratione regni tui nihil niſi de meis commodis cogitare. Secunda,vt mihi certò perſuadeam, te ſapientiorem, iuſtiorem, fortiorem atque meliorem virum eſſe, quàm ſim ego.Altero enim horum vt te amem; altero verò vt tibi fidem habeam,perficies.Nam ſi de tua virtute, nulla fuerit apud me opinio; nulla etiam commodorũ ſpes: quid illud erit tertium,quod aut amorẽ tibi apud me, aut fidem conciliet? Ergo hæc duo apud te ſimul fixa maneant, firmaq; inter nos ſemper ſint:nã & virtus ſine vtilitate,ieiuna eſt, & vtilitas ſine virtute, incerta eſt, & ingrata. Quid enim tu apud me proficies, etiamſi omnia pro me profundas, ſi ego te inſipientem, iniuſtum, imbellem, ac improbum Regem eſſe putauero? non benè ſanè tum conſtaret inter nos ratio ipſius regni. Quare virtutibus omnibus, ſapientia autem inprimis præſtes,neceſſe eſt, ſi idoneus mihi velis videri, quem ego ducem ſequar. An tu me hominem pecude ſtolidiorem cenſes eſſe oportere? ipſum enim pecus ſequitur,non tam datorem,quàm rectum ductorem ipſius pabuli. In hominum etiam ipſorum genere ægroti obediunt medicis, opinione artis

impulsi: sic nauigantes nauclero, sic milites suo parent duci, opinione sapientiæ ducti. Quapropter, si vis grandis à me videri, antè omnia dato operam, vt sapientior non solùm videaris, sed etiam sis, quàm sum ego. Simulatio enim ipsa sapientiæ præsertim facilè inscitia coarguitur. Qui enim benè equitare se falsò simulat, is equo conscenso imperitiæ conuincitur, ac tergo excussus, sæpè simulationis dat pœnas. Idem tibi faciendum est, vt raro promisis, semper autem rebus ipsis mecum agas; ne si mihi sæpè multa de tua sapientia promiseris, pauca verò re ipsa præstiteris, canem me illum facias, quem cùm Venator in prædam sæpè incitat, raro autem illi prædam obiectat, incredulum illum ac segnem, etiam ad certam prædam facit. Quibus autem rebus opinionem veræ & excellentis sapientiæ apud me tibi comparare posis, dicam, sed audituro. Inprimis fac intelligam, te non minus in te ipso, quàm in me regendo sapientem esse Regem; frustra enim tu me regere voles, si ipse te regere non potueris. Quare putato tu te tibi quasi Rempub. quandam esse, in qua tu mihi demonstrare debes omnes sensus atq; neruos sapientiæ tuæ, vt in te ipso experimentum clarius faciam, quantum ad me ea regendum translata in me sint valitura. Qua in re idem facies,

Qui seipsum nescit regere, alios non potest.

facies, quod pictores solent, qui cùm specimen artis edunt, ad speculum ipsi se pingunt, quod quidem in pictura est summum. Quod si ij vultus suos ex speculo penicillo assequi non possunt, tantò minus credũtur posse aliorum. Illi verò qui hoc possunt, summi in arte habentur. Quales in Germania vidimus olim Durerium Norimbergæ, & Lucam Vitembergæ. Ad horum exemplum tibi quoq; efficiendum est, vt omnis ratio tuæ sapientiæ, in tua vita mihi appareat. quod si mihi planum fiet, non dubitabo eandem vim, prudentiam tuam in me gubernando habituram, quæ in te ipso habuerit. Sit ergo hoc primum & præcipuum, ad comparandam sapientiæ opinionem, vt ipse te noscas, atque viuendo totum exprimas: id quod etiam Apollo præcepit Pythius. Secundũ est, quod ad eandem rem valet, nempe vt videam te sapientibus hominibus non solùm delectari, sed etiam cum illis viuere, ac illis deditũ esse, illorum præcepta audire, legere, ac tenere, & secundum illa regnare: quod ego cùm animaduertero, similem te quoq; illis arbitrabor esse, quorũ consuetudine lætabere. Et vt te id agere verè & ex animo intelligam, remouebis abs te homines libidinosos, auaros, ac facinorosos: hystriones item atq; mimos; ne qua ex horum conuictu nascatur de te apud me opinio

Specimen is ostendendi [illegible] apud pictores

opinio ſapientiæ aduerſa. Quantum ergo potes da operam, vt in omni victu,atq; cultu tuo ſemper ſint tecum graues viri,probati,atq; docti:nec verò multum refert, ex tuóne illi regno ſint, an ex alieno: nam vt equis probis vteris,non curans Poloniciné illi ſint, an peregrini; ſic etiam hominibus ipſis vtare abſq; diſcrimine ad tuam regniq; tui vtilitatem. In quibus tamen deligendis adhibenda eſt abs te ratio diligens : multi enim ſunt qui cùm ab illa vera & germana ſapientia longiſsimè abſint,ſapientiam tamen ipſam mirificè ſimulant.Hoc tu pernitioſum genus hominum,ventriq; ac lucro deditum fuge ; inſolentem enim Regem facit, arrogantem, ac degenerem: quos tu omnes hac vna regula cognoſces , quam hîc ponam. Quemcunq; inhumanum, arrogantem,auarũ, ac plebanipetam videris ; hunc tu inſipientem eſſe dicito, & tuo conuictu indignũ, etiamſi is barbatus fuerit , triſtis , ac ſuperciliosus, multorumq; titulorũ Doctor eius doctrinæ , quam ille verè nunquam didicit. Quid ita ? quia ſapientia illa vera, & non ficta doctrina, habet humanitatem adiunctam : horret titulos : liberalitate ducitur : ac quodam externarum rerum neglectu lætatur. Non ergo homines ex titulis tibi deliges , ſed ex rebus ipſis ad regni tui ſummam pertinentibus.Tales homines

Sapientia ſimulata.

Vera ſapientia.

mines priſci illi Philoſophos appellabant , quòd hi eam traderent doctrinam, qua hominum vita regitur & continetur ; vt veriſsima conuerſione omnes amatores ſapientiæ , ſint amatores ipſius Reipub. & contrà. Hos ergo tibi adiunges ſummo ſtudio, ſummaq; tua beneuolentia. Reſtat ordine quidẽ ad parandã ſapientiæ opinionem poſtremũ, ſed facultate haud ſcio an longè maximũ: vt videlicet ſcholas & gymnaſia , hoc eſt, ipſius ſapientiæ domicilia in regno, vbi non ſunt,conſtituas, vbi verò collapſa ſunt,reſtituas.In quibus iuuẽtutis regni tui indoles, ad humanitatem ſapientiámq; informetur : & in quibus etiã tui ſubditi à pueris , & bene rem agere, & tibi ſapienter imperanti parêre cõdiſcant. Quod ſi hiſce rudimentis neglectis , legibus ac pœnis ad virtutem ciues tuos impelles;idem facies,ac ſi quis pœna cogat ſcopũ attingere eum , quem nunquam iaculari didicerat. Quare ad augendam ſapientiæ famam ; illud vehementer conferre exiſtimes , vt Gymnaſium Cracouieñ. quod proauus tuus condidit conſtituas : quod ita ſanè efficies , ſi publico edicto, hoc iſtud Gymnaſium,perpurgaueris mendis illis infinitis , ex eoq; ſuſtuleris autores illos,nõ probatos & barbaros,minimeq;regno vtiles,Copulatos, Holcotos , atq; Bricottos, Glogouitam item illum

Philoſophi veteres qui.

Scholas neceſſarias eſſe in regno.

Academia Cracouieñ.

Turpes præceptores ex Academia pellendi.

illum impurum, vnde mercede publica dediſcenda diſcuntur à tuis, amoueris. Quare publico edicto coge collegas illos viros excellentes, pro hac iſta hominum impuriſsima fece, recipere in Collegium authores probatos, tam Græcos quàm Latinos, vt ex hoc ceu fonte quodam puro & nitido, fluat illa Regia doctrina, quæ ſapientes efficiat tibi ciues tuos, regnoq; tuo aptos. Ad eundem modum ſcholas ipſas priuatas ſummo ſtudio refice, illarumq; ſcholaſticis, non aulicos iſtos nitentes purpura & byſſo, ſed homines eruditos præfice; quorum opera iuuẽtus doctior reddatur, regnoq; tuo paratior. Proinde & in Gymnaſijs & in ſcholis cura, vt opera tua cõſtituantur fideles magiſtri, qui demonſtrẽt, doceant, atq; conſuefaciant iuuenes talia à teneris probare ac agere; quæ bonos, glorioſos, ac felices illos matura iam ætate poſſent efficere: contrà verò his ſpretis, atq; neglectis, illi idem magiſtri, ſummo perſuadeant ſtudio, ſummam turpitudinem, infamiam ac miſeriam, iuuenibus eſſe expectandam. Hac tu vna & eadem opera, & ſapientes ſubditos tibi efficies, & ipſe te mirificè omnibus commendabis. Putabimus enim te eſſe ſingularem artificem, quoties fuerimus hoc tuum opus contemplati: oſtendes enim nobis in hoc iſto opere imaginem mentis tuæ, quod

Scholæ priuatæ.

Magiſtri quales.

quod perficere nullo modo poteris, niſi prius ipſe ſapiens fueris; ſignum enim ſcientis eſt, poſſe docere: docebis autem tu ciues tuos, ſi curaueris, vbi diſcant, & à quo diſcant. Noli putare Auguſte ad opinionem ſapientiæ aliam viam eſſe præter eam, quam vides, nempe (repetam enim) vt ipſe te ante omnia regas ſapienter: deinde, vt cum ſapientibus viuas: poſtremò, vt ſapientes ſubditos tuos efficias. Hæc prima & ſumma eſt Regiæ celſitudinis tuæ commendatio. Nunc accipe huic proximam, quæ etiam ex hac iſta ortum ducit. Sequitur enim iuſtitia ipſa, qua virtute efficiendum tibi eſt, vt tu in hoc regno iuſtiſsimus omnium eſſe videâre. Nam ſi tu aut æquè ſapiens aut æquè iuſtus fueris vt ſum ego; quid intererit inter me & te, hoc eſt, inter Regẽ & ſubditum? nihil opinor. Quare vt præſtare hac iſta virtutis laude videâre; iuſtitiam cole, ipſamq; diligenter exerce, nõ ſolùm hoc ipſo vulgari more, quo de illa rabulæ loquuntur; ſed etiam hoc iſto ſingulari atq; Regio, quo virtuti præmium, vitio verò ſua redditur pœna. Cùm enim omnis hominum cœtus boni alicuius cauſa conueniat, danda tibi eſt opera, vt illud ipſum ſummum bonum, cuius cauſa hic regni tui cœtus conuenit, præmiis ac muneribus tuis excitetur, foueatur, ac in hoc regno abs te fideliter re-

Signum ſcientis.

Commendatio Regis.

Cœtus hominum cur inſtituti.

ter retineatur. Est autem illud summum ac postremum bonorum omnium; vt sub tuo iure atq; imperio cōuenienter legibus atq; naturæ omnes in hoc regno viuamus. Hic finis tibi propositus est: ad hunc tu finem omnem cursum regni tui dirigas necesse est; si hunc istum Polonicum cœtum, non diuturnum tantùm, sed etiam beatum ac felicem facere cogitas. Quod tu sanè hac via assequere, si curaueris, ne in hoc isto Polonico cœtu virtus cedat vitio: neué indignis id abs te tribuatur, quod dignis est tribuendum. Quòd si quid tu hîc erraueris, dissoluetur hic tui regni cœtus, & opinione tua citius dissipabitur. Sæuit enim neglecta virtus, furit, ac nimium seditiosa est, resq; ipsas communes perire cupit, cùm videt se esse relictam. Neq; verò aliam caussam seditionum regnorumq; ipsorũ amittendorum puta esse; quàm hanc istam vniuersam distributionem bonorum atq; munerum. Recense hoc loco Græcorum atq; Latinorũ historias, id quod te studiosè facere audio; reperies viros magnos ac excellentes, cùm se neglectos esse non ferent, patrias suas funditus euertisse. Iam verò ipsius Tyranni nullum argumentum est aliud, quàm hæc ista inæqualitas, siue iniustitia distribuendi. Cùm enim Tyrannus sit pestis quædam conflata ex varijs vitijs, con-

Virtus neglecta.

Tyranni signum.

tijs, conuersione munerum, ac illorum in improbos collatione; virtutem ipsam infamia quasi inedia quadam extinguit ac delet. Nam vt corpora nostra suo viuunt cibo; sic virtus suo viuit præmio; quæ, ne qua in libera Repub. extet, omnis Tyrannus curat; apud quem in distribuendis honoribus valent pecuniæ, valent preces, valet compotatio, collusio, scortatio, & illa nutricula Tyrannidis assidua valet adulatio. Ita Tyranni hisce debere se omnia arbitrantur, quos aut vtilitatis aut libidinis suæ norunt esse magistros. Quibus vt tu te dissimilem præstes, in distribuendis honoribus, esto omnium diligentissimus, atq; iustissimus: nihil apud te in petitione valeat pecunia; excœcat enim oculos sapientum, & subuertit corda iustorum: preces etiam tantum apud te valeant, quantum cuiusq; dignitas ac Reipub. vtilitas postulabit: quæ tantum apud te posse debet, vt boni viri vltrò etiam appetendi sint tibi potius, vt ad Rempub. accedant, quàm vt illam indignis petentibus concedas. Cùm ergo homines ebriosi, effeminati, atque degeneres abs te aliquos honores petiuerint, responde illis; honores regni abs te deberi viris veracibus, fortibus, atq; temperantibus, qui & vera dicere, & fortiter agere, & sobriè norunt viuere; quales cùm neque adulatores,

Virtutis vegetatio.

Pecunia cæca

Qui honore indigni.

neq; effeminati, neq; ebriosi sint; dic non honore illos dignos esse, sed pœna. Quod cùm feceris, virtus tum in Polonia crescet, algebit vitium, improbitas etiam ipsa desperatione frangetur, atq; infamia: tu etiam ad te amandum, inuitabis hoc modo optimum & præstantissimum quemq;, cùm te fidelem dispensatorem opum regni viderimus esse, & cùm te vti, non abuti copijs publicis hoc isto pacto cognouerimus. Iam illa altera pars iustitiæ, quæ legibus continetur, facilior tibi ad absoluendum erit, si priorem illam diligentius tractaueris: hanc enim secundam iustitiæ partem, putare debes in tua Repub. quasi medicinam quandam esse sanandorum vitiorum regni tui. Debes tu quidem curare, vt sanum semper præstes Reipub. corpus; in hoc enim summa laus, vt medici, ita ipsius Regis est. Sed tamen, si quæ regni tui partes aliquo vitio aliquando laborauerint, illas tu legibus cures æqualiter, idémque facias, quod medici solent, qui in curando non cogitant, sitné diues an pauper, dominus an seruus, ciuis an peregrinus, is quem curant; satis enim illis in medendo est, scire hunc ægrotum esse, hocq́;, vel illo affectum morbo; nihilq́; præterea. Sic tu ad horum modum tolle in iudicando omnem personarum respectum. Intersit sanè aliquid inter hominum ipsorum

Iustitia discrimen nō agnoscit personarum.

ipsorum dignitatem, sed inter reorum errata nihil omninò intersit. Quod si quid tu inter hæc interesse volueris, etsi personam in iudicio acceperis; nunquam hanc Rempub. hac ista iniustitia quasi morbo quodam liberabis: quærelæ etiam istæ, in quibus viuis, & quas exaudis, nunquam conticescent, quæ non aliunde sunt ortæ, quàm quod antè hac in iudicio valebat authoritas, valebat conditio, valebat ipsius personæ respectus: vis etiam sæpè valebat, atq; metus: is in iudicio vincebat, qui aut ipse potens erat, aut aduocatum potentem habebat: ita ex hac inæquali iudicandi ratione, nata est ista intolerabilis quorundam potentia; quæ cùm in iudicio, in compromisso, in sequestro, in arbitrio sola regnaret, ius omne in hoc regno oppresit: pro vnoque Rege, multos Reges nobis peperit; qui nostris rebus vtuntur vt volunt, iudicant vt volunt. quibus liberi non videmur esse. atq; ita in prouincijs miseri afflictiq; ab his sumus, ac si nullus in Polonia omninò Rex esset vindex maleficij, patronus autem libertatis nostræ communis. Attolle oculos Auguste & vide, excuteq; præfecturas regni tui diligenter, in multis nihil reperies, præter crudelissimum quorundam dominatum, qui cunctas subditorum tuorum res, ad lucrum prædamque suam reuocarunt,

Multi Reges in regno.

Quærelæ.

 immu-

immunitates sustulerunt, libertates oppresserunt, leges violauerunt, calumnias exquisitas iuribus apposuerunt nostris, causidicos contra nos comparauerunt: quorum fraude ac fallacijs inuerterunt ius, contorserunt leges, falsauerunt acta publica, confingunt perlucra, bonis pellunt, regno proscribunt quem volunt, quando volunt, & quomodo volunt. Quid ergo nunc illa minora, non ferenda tamen commemorem? abactiones pecorum, excidium syluarum, cædes gregum armentorum reliquumque pecoris, quodcunq; nacti sunt, rapiuntur coloni nostri, diripiuntur villæ, vectigalia vetita exiguntur, minæ postremò neq; raro interponuntur. Ita imago nulla in Polonia ab his relicta est veteris libertatis. Hæc tanta atq; postrema regni tui mala, sunt orta ex inæqualitate iudiciorum ipsorum. In quibus dum dignitate quidam se tuentur, non innocentia, potentia ista creuit, quæ non solum tenuioribus intolerabilis est, sed etiam tibi ipsi, nisi prouides, formidabilis. Quid enim tu contra hos poteris? qui, si non alia re, ipso tamen aduitalitatis iure, non tuas sed suas prouincias esse dicunt, & penè hereditarias, in quibus illi regnant ita, vt Regis ratio in prouincijs prorsus nulla sit: tantum enim iam profecerunt, vt prouinciales homines, consuefacerint omnia

Iudicia.

Capitanei.

mnia à se, nihil autem à te sperare: sibi omnia, tibi nihil tribuere: se timeri, tui autem nullam rationem haberi. Ita illud dulce Regij præsidij nomen, quod apud maiores nostros summum contra iniuriam fuit, totum sublatum est: exitiale siquidem illud iam est factum, quod salutare olim fuit. Si quis præfecto rapienti, spolianti, ac postremò intentanti obijciat illud, SCIET HOC REX, DICAM HOC REGI, CONQVAERAR REGI, nimium acerba ac funesta hæc mihi redditur vox; conduplicatur enim calamitas: geminantur mala omnia: & nisi procidens veniam pro hac ista voce missa petã; non villa tantùm, neq; silua, sed patria ipsa vitáque est mihi deserenda. Tantùm nobis obest Regiæ potestatis tuæ appellatio; vt nulla res apud præfectos nobis obsit magis: ita, quod oppresis solatio debuit esse, exitio iam est facta. Quare eò miseriarum iam venimus, vt si in nonnullis prouincijs, quempiam casu requiras, cuius nam sit; paucos reperies, qui se Regium esse dicat: pro se enim quisq; certatim respondebit, se huius, vel illius præfecti esse; tuum autem qui se esse dicat, reperies planè neminem. At hæc misera responsio non beneuolentia aliqua, aut beneficio à nobis exprimitur, sed vi ac metu, atq; crudelissimo rerum omnium cruciatu. Quamobrem huius tantæ ac tam

ac tam fœdæ postremæq; seruitutis, sit aliquando, vel te Rege Auguste, finis aliquis: satis diu iam miseri fuimus: satis seruiuimus: satis omnibus iniurijs oppresi sumus: liceat iam tandem respirare aliquando: liceat tibi soli parêre, ac æqualiter cum omnibus æquo iure viuere; quod tùm fiet, cùm non tantùm titulum, sed vim quoq; & potestatem tuam Regiam ex æquo omnes in prouincijs fuerimus experti. Quod si feceris, cessabit hic communis luctus: cessabunt quærelæ: cessabunt etiam illa miserorum vota, Turcæ dominatum præoptantium. Compesce igitur hos, qui in iudicijs regnare, ac in comitijs soli omnia posse volunt; quíq; conuentus ipsos particulares, nuncios terrarum, judices, subiudices, notarios, succamerarios, ac commissarios, ad opprimendum nos, ad infirmandas leges, ad euertenda iudicia, ad constabiliendam postremò potentiam suam composuerunt atq; instruxerunt; vt hoc modo soli omnia in hoc regno posint, vtq; tu præ illis quiduis potius, quàm Rex esse videaris. Quod si tu hoc loco à me requiras, quodnam remedium hisce tot incommodis afferre queas; dicam, quod sentio. Regum in Polonia veterum sapientia mihi vehementer probatur, qui certo tempore anni, omnes prouincias huius regni obibant, id quod liquet

Libertas tantum iactata.

Prouinciæ regni visendæ.

liquet ex his adhuc, quos officiales terrarum vocamus, quorum nomina retinuimus, rem autem ipsam summo cum detrimento regni amisimus. Sunt enim singulis in prouincijs vt scis, succamerarij primùm, præfecti cubiculi Regij, sunt dapiferi mensæ ministri, sunt venatores, sunt etiam iudices ipsi, quasi quidam syndici Regis, prouinciali iudicio præsidẽtes: quos apparet in singulis prouincijs ideo fuisse olim institutos; vt venienti anniuersario tempore in prouinciam Regi, præstò adessent. Repete Auguste Rex vetus atq; adeò patrium exemplum: nusquam domicilium vitæ certo in loco ponas: versare vbiq;: notus fias vbiq;: confer te ad omnes regni tui partes: lustra prouincias: audi quærimonias: puni sontes: oppressos libera: sitq; apud te præfecturæ legittima adimendę aduitalitatis causa, oppresio miserorum atq; calamitatis. Quod cùm feceris, solus hoc pacto eris in Polonia Rex: solus tutor & patronus omnium: honoremq; tuum Regiũ alijs non dabis, neq; cum vllo subditorum tuorum hoc pacto illũ communicabis. Nos etiam ipsi, tum demum desperare desinemus, cùm auxilium tuum præsens, quasi numen quoddam nobis adesse senserimus: quæremur enim te præsente liberè: expostulabimus liberè: contendemus etiam cum præfectis

 te disce-

te disceptatore liberè. Nunc verò, quia longissimè à nobis abes, raroq; nos inuisas; prædæ atq; direptioni præfectorum expositi sumus, ac in misera quærelarum tempestate assiduè viuimus. Hoc igitur tu ante omnia facies. Deinde cura, ne quis senatorum causam in senatu agat alicuius, quod is tecum pro rata parte, quodam modo communis sit huius regni iudex. Iam verò in dicenda sententia, cura, ne quis senatorum dicat illum amicum, hunc verò seruum suum esse. Quid enim potest dici aut fingi indignius, quàm necessitudinem prætexere iniuriæ, aut te communi omnium domino audiente, seruum quempiam subditorum tuorum à quopiam in iudicio tuo appellari? Quare vt hic error tollatur, fac idem in Polonia, quod te aliquando in Litvania fecisse fama est: cùm enim in Litvanico senatu (vt dicitur) diceret quidã reum quendã necessarium suũ esse, vt ne is propterea suo loco rogaretur, sententiã vetuisti. commemorabile hoc sanè exemplum est, & ad commendationem tuæ iustitiæ longè omnium maximum: quod vt in Polonia quoque repetas, abs te petimus. Quare te rogamus, atque obsecramus per fidem tuam, per hanc inuictam dexteram, per tuum iusiurandum, quod ex æquo omnibus abs te datum, quasi pignus quoddam auxilij Re-

Amicitiæ rationem iudicijs nõ ferendam.

Egregiũ Augusti factum.

lij Regij nobis est; vt nos hoc pacto spoliatos, euersos, ac collapsos erigas, reficias, atq; restituas, nobisq́; afflictis manum hanc tuam tot seculis speratam atq; exoptatam, aliquando porrigas, nosq́; ex his tantis malis eximas. Quod si feceris, dabit tibi Deus tanquam alteri Salomoni ad iudicandum cor sapiens, vt magna iustitiæ opinione ac laude sis apud omnes: hoc isto modo præsertim, si ad hanc iustitiam ciuilem, diuinam quoq; iustitiam adhibueris, quæ pietas in Deum est. De qua dicam breuiter. Neq; enim speres aliquid te in hoc regno boni posse efficere, nisi habueris oculos mentis tuæ illuminatos diuino illo lumine, sine quo, vt verè canitur, nihil est in homine. quod vt menti tuæ luceat; cura, vt illud lumen semitarum nostrarum, quod est verbum Dei, purum ac integrum tradatur, audiatur, atq; in regno tuo exerceatur. quod sanè fieri nequit, nisi hoc istud verbum exemeris è tetro quodam atq; fœdo rerum abusu: in lucemq; è tenebris ac in conspectum regni tui produxeris, opera eorũ fidelium hominum, qui possint etiam alios docere: qui cùm lucernæ quædam istius verbi Dei sint, cauebis diligenter, ne cui nebuloni rudi, ac plane nepoti, mandes sacerdotia, quæ tantò ampliora erunt, quantò maior in deligẽdis ad ea sacerdotibus cura

Salomonis sapientia.

Sacerdotia perditis neganda.

abs te adhibebitur. Nemini apud te in his adipiscendis suffragetur genus: nemini preces: nulli pecunia: noli pati, vt Episcopatus ipse, sit apud te adulationis præmium, & præbenda assentationis merces: noli audire illas nefarias orantium pro aliquo preces: HIC TANTVM MAIESTATI TVAE SERVIVIT, TANTVM SVDAVIT, TANTVM EXPENDIT, DENIQVE TANTVM DAT, TANTVM PROMITTIT. An tu putas qui hac via ad Ecclesiam Dei obrepunt, posse illos in Ecclesia aliquid boni efficere? Cœci isti sunt, mihi crede, ac crucis Christi inimici, furoreq; ac amentia in Ecclesia Dei feruntur præcipites: ex his Hypocrisis nata est, præstigiæ item verbi Dei ac fallatiæ: ab his opprimitur Euangelium, ac Christus ipse ex multorum cordibus funditus tollitur. Nec mirum: non enim zelo charitatis fraternæ, non pietatis propagandæ studio impulsi sacerdotes sunt hi facti; sed vt, aut lacunam rei familiaris expleant, aut fratres inopes iuuent, aut vt dominentur, aut omninò vt otiosi sint, nihilq; in omni vita agant. Quare cùm isti quæstum putant esse pietatem, non tantùm non præferunt lumen errantibus, doctrinam imperitis, spem desperatis istis; sed illam extinguunt, delent, ac radicitus omnem ex animis euellunt hominum: Fur enim

Incommoda Ecclesiæ vnde.

Christo

Christo teste, odit lucem, quòd vereatur, ne lumine verbi Dei illato, furta illius coarguantur: idcirco isti vt lateant, inuoluunt se in tegumento ouiũ ipsius simulationis, personamq; sibi sumunt veteris sanctitatis, cùm tamen intrinsecus, nequissimi sunt omnes, lupiq; rapacissimi: qui hoc solum curant, ne plebs verbo Dei admonita, ipsos in ouium veste lupos esse agnoscat, illosq; relinquat, quæstumq; huic pecori, quasi pabulum ac glandem adimat. Quod ne fiat, coniurauerunt isti mihi crede, in verbum Dei, atq; in illius veros & legittimos professores: qui, ne in Ecclesia vlli sint, vides, quàm illorum iam exarserit furor. Qui, ne tantum possint, quantum velle videantur; suscipies tu causam pro tua rata parte ipsius Ecclesiæ: ad exemplumq; Ezechiæ Regis confringes hunc istum æneum serpentem, hoc est, quæstuosam quorundam religionem: per prouincias etiam Episcopos instítues, non eblandito, neq; ementito, sed legittimo atq; pio suffragio, quibus adiunges eadem censura Canonicos, non hos togatos, aut palliatos aulicos, sed illos, quos cognoueris omnium iudicio esse probatos. Quod si feceris, liberabis regnũ tuum, religionum nouarum metu: nullas hæreses metues, ac nullam ipsius religionis conuersionem pertimesces; nihil enim est sanctius ve-

Abusus.

Ezechiæ zelus.

 ctius ve-

Veri sacerdotes. ctius vero Sacerdote, nihil amabilius, nihil etiam ad imitandum vulgò propositum magis; quales cùm nacta fuerit plebs, ad illorum præscriptum viuet, pacemq́; ac tranquilitatem tuebitur. Tales ergo vt sacerdotes regnum tuum habeat; maxima parte in te est situm, quos tu ipse in summa veneratione habebis. Inprimis autem Episcopos ipsos, quos vicarios Christi, & patres regni tui, ac clauigeros æternæ vitæ existimare debes, tantæq́; dignitatis atq; præstantiæ; vt tua Regia dignitas, cum Episcoporũ maiestate, nulla ex parte sit conferenda: quod si est, vti certè est, summo studio curabis, ne qua in re hũc istum sacerdotalem ordinem offendas, neué illum conturbes. Et quoniam me tibi fidelem subditum esse semel sum professus, addam etiam illud, teq́; liberius, clementia confisus tua, hoc in loco admonebo: nempe vt illam abominationem, quam Regum pestis assentatio in Poloniã introduxit, tollas quàm primum de medio, quæ illa summa est, ac detestanda: *Episcopi sacrificantes.* Cùm Episcopus vestibus sacris indutus, ac illa redimitus infula, tum etiam sacrificans, ac Christum dominum ad aram repræsentans, tibi venerabundus procidit ad pedes cum turribulo, cruce, ac libro Euangelico; quomodo hanc tam horribilem faciem huius tantæ venerationis sustinere potes ô Rex?

Pilatum

Pilatumné te an Herodem impium vis existimari, illo horrendo Christi Dei tui obsequio? cur autem tu vice hac conuersa, non eum honorem potius habes Episcopis? præsertim cùm subiectus illis sis, eumq́; honorem Episcopo debeas; nonnulla tua cum venia, tanquam subiectus præposito, filius patri, homo autem Deo Christo & domino tuo, quem totũ Episcopus sacrificans exprimit illis vestibus, illis infulis, deniq; illa totius sacrificij actione. At non patitur, inquies, Maiestas mea, vt me ita submittam. Multò minus illorum fert Auguste Rex, si veritatem ad rationem reuoces. At ferunt, inquies, hoc Episcopi. Ferunt Auguste, fateor, & magno quidem cum suo & Ecclesiæ dedecore ferunt; quia id quod sunt, se esse aut nesciunt, aut non sentiunt: molesti etiam tibi quidam illorum esse nolunt; ne quid fortè, aut de spe, aut de ambitione apud te perdant. Ioannes quidam Lubrantius, cuius multa dicta atq; facta in Polonia feruntur, quendam Episcopum palâm reprehendisse dicitur, cùm is Episcoporum primus in Polonia, hoc isto nouo more ad pedes patri tuo prociderit cum turribulo sacrificans. Hic tum Lubrantius, vt erat concitatior, indignam, ait, rem in Poloniã inducis Episcope. Tibi quidem, inquit ille, ita credo videri, quòd Posnanieñ. Episcopus iam

pus iam ſis. At ego ne diutius Præmiſlien. ſim, hac iſta noua via hodie efficiam. Ita Epiſcopus ille, qua via Præmiſlia exiuit, eadem nouum hoc venerationis dedecus in Poloniam introduxit. cuius exemplum cauſa peccandi tibi non debet eſſe: maiusque pondus apud te habeat priſca illa veterum pontificum authoritas, quàm iſta huius Epiſcopi noua. Imitare hac in re Carolum Quintum, Cæſarem, diuinum hominem, qui in pontificis Romani ſacrificio miniſter ſumma veneratione ſæpè fuit: porrò tu in tuo regno idem es, quod Cæſar in ſuo imperio: Epiſcopus verò in Polonia, idem eſt, quod Pontifex Romæ. Quare ſi Pontifex ipſe nunquam Cæſarem illo modo veneratur, nec Epiſcopus quoq; te Regem debet venerari; paria enim hæc ſunt, vnius & eiuſdem ordinis; vt quantò Cæſar à Pontifice ſuperetur, tantò quoq; tu ab Epiſcopo ſuperâre: & quod Cæſar Romæ tribuit Pōtifici, hoc idem tu in Polonia tribuere debes Antiſtiti: & quod Pontifex non debet Cæſari, nec tibi Antiſtes debet Regi. quo ſanè argumento honeſtè, ac piè, hanc idolomaniam, repudiabis abs te: quotiesq; ſacro interfueris, ſemper autem intereſſe debebis, toties te non Regem, ſed priuatum hominem, eumq; peccatorem adeſſe illi ſacro exiſtimare debes. Et aut parem cæteris qui aderunt,

Caroli V. exemplum.

aderunt, aut etiam multis, immò verò omnibus inferiorem, vt ille diuinus honor ab Epiſcopo tibi homini peccatori non debeat tum exhiberi: ſacro verò peracto, cùm ad tuū opus Regium redieris; tùm ſanè Rex eſto: ſume gladium, quem tibi Deus dedit ad vindictam malorum, laudem autem bonorum. In Eccleſia verò nihil minus eſto quàm Rex, Epiſcoporum quodammodo ibi regnum eſt; tu autem nō ſacrorum ſed Reipub. ipſius Rex eſto: quam Rempub. cùm ſapienter, iuſtè, piéque domi adminiſtraueris, eam quoq; vt tutam foris præſtes, curabis: desque operam, ne nos pœniteat infirmitati diffiſos noſtræ adiumenta fortitudinis tuæ quæſiiſſe. Cùm enim vndiq; hoſtibus circumſepti eſſemus, vt ab his tuti ſimus, te cuſtodem atq; ducem requiſiuimus; vt te agente & vigilante ſolo pro omnibus, ſalui eſſe cum liberis, coniugibus, fortunísque noſtris poſſemus. Quare, ſis tu ſapiens Rex, ſis iuſtus, etiam licet; tamen ſi te imbellem eſſe cognouerimus, nihil habentem neruorum ac virium; nihil tibi proderint apud nos cætera, quantumuis ea in te fuerint magna & præclara. Hæc enim iſta, de qua loquor, fortitudo propriè virtus dicitur, quòd ſola plane viros efficiat: qua qui Reges carent, imbelles, atq; effeminati dicuntur, abiectiq;, & qui ex contumelia nomen

Regis imperium vbi.

Reſpub. foris tuta reddenda.

Sardanapalus. nomẽ traxerunt, Sardanapali vocitãtur. Fuisse enim ferunt Sardanapalũ Phrygem perditæ nequitiæ Regem: quem cùm miles Assyrius quidam inter fœminas nentẽ deprehendisset, illũ interemit; indignum ratus, Assyrios viros fortes subijci fœminę. & meritò quidem: nam qui regnare vult, opus illi est ante omnia, animo magno atq; excelso, qui hæc humana inferiora ducat esse dignitate sua Regia: qui inhonesta non solùm hæc summa, sed etiam ista minima magnopere fugiat, honesta contrà appetat, ac illa etiam morte, si opus sit emat: dignitati seruiat: emolumenta publica curet: ac regnũ vita propria charius habeat. Hoc animo conuenit esse Reges: hoc qui carent, Sardanapali sunt, hoc est, miseri atque contempti Reges: qualis Miesco in Polonia olim fuisse memoratur. *Miesco ignauus.* qui cum à patre Boleslao Chabri clarissimo ac fortissimo viro regnum Poloniæ opulentissimum copiosissimumq; accepisset, illud Richsæ vxoris libidine inertiaq; sua dissipauit. Qui vt cõtemptus in Polonia vixit, ita etiam infamis ob nequitiam obijt. Præterea Ludouicos, taceo multos alios, qui præter ipsum nomen Regium, nihil habebant Rege dignũ: nec propter aliud, nisi quòd & animo deficiebantur, & studio ad regnandum apto. quorum casus & infamia te admoneat, vt ijs spretis tibi

tibi ad imitandum proponas Boleslaos illos veteres, Vladislaos item, atq; Casimiros auos tuos, & inprimis Sigismundum patrem tuum, qui in Polonia optimi Reges ac fortissimi viri fuerunt, ad quorum exemplum adolescentiam tuam exerce. *Exempla regum bonorũ.* Et vt illam ex otio in negotium regni tui transferas; laudem & gloriam tibi proponas: ad quam, infamia aliorum te exhortetur: viuas in labore: ibiq; assiduè versare, vbi metus adest aliquis, qui tibi somnum adimat, qui te excitet ac vexet quotidiè, tibique molestus semper sit; vt is tuo secum conuictu, voluptatem venenum adolescentiæ tuæ abs te pellat, teq; doceat, quomodo oportet, & vbi oportet, & cum quibus oportet Regem viuere. Hoc eodem monitore atq; magistro, animus ipse tuus erigetur, in omnesque partes tanquam arcus intendetur, vt acrius sentiat, celerius occurrat, venientiaq; mala paratius excipiat. Hic idem te laudis cupidum, prouidum, ac animosum spe bona imbuat, neque de salute regni in periculis vnquam te desperare sinat; omnia enim in metu experiri videbis, vt nihil eorum omnium quæ obsint, quæué tibi prosint ignores. qua ex re nascetur tibi, domi fides, foris verò summa authoritas: putabunt enim tui hostes, rem sibi esse cum viro strenuo, perito, animoso, atq; spe optima pleno, non

 cum

cum ignauo, imperito, degenere atq; ſtolido. Quæ opinio non minus tibi apud omnes proderit, quàm proſunt arma tormentaq; bellica. noli enim putare, hoſtem alia re vlla animoſum magis in pugna reddi, quàm opinione ſperatæ victoriæ, quæ tota ducitur ex aduerſarij aut indignitate, aut infirmitate. Quis enim vigilans ſe non putat vincere poſſe dormientem? aut quis ſobrius ebrium? prouidus negligentem? deniq; paratus imparatum, ſe non putat opprimere? Inſtat enim audens virtus vitio, ibique illa exultat magis, vbi vitium plus videt valere. Quare vt in te omnia, quæ ad fortitudinis opinionem attinent non ſolùm excellant, ſed etiam alijs excellere videantur; confer iam te nunc, ad eas regni partes, quæ magis hoſtem metuunt. Inprimis autem in Ruſsiam ipſam abi, quæ multis hoſtibus, iisq; aſsiduis eſt expoſita: obi hanc prouinciam, Auguſte: recognoſce illius munitiones: infirma illius conſidera: præſidijs etiam firmis muni: fac nobis fidem, te eum Regem fore, qui Scythas, Valachos, atque Turcas poteris ab ea prouincia prohibere. Hoc ede ſpecimen iam nunc Auguſte Rex, noſque non Vilnæ, neque Cracouiæ, ſed in Ruſsia doce, quantum confidere de tua virtute debeamus. Sint illæ vrbes receptacula ſacerdotum & mercatorum, non

Virtus Regis hoſti formidabilis.

Ruſsia.

non virtutis neque militiæ tuæ. Otius ergo hinc in Ruſsiam confer te: viri fortes comitabuntur te: galeæ, non infames illæ Maſcharæ, te ſequentur: denique milites ac Equites illi Poloni (non hyſtriones neq; mimi) tecum in Ruſsia viuent: quorum fremitum cùm ex Camenetio, aut Bratiſlauio, aut Kiouio vicina exaudierit Scythia, Valachia item atq; Turcia, dicet perculſa metu: Hui, tam citò! Rex nouus hîc certè adeſt: certè vigilat: ac malum machinatur nobis. Quod ſi tu alias res ages, choreisq; puellarum Vilnæ, aut maſcharis Cracouiæ occupatus fueris; & tuis riſui, & hoſtibus contemptui eris: vaſtabunt, incendent, prædas agent impunè: tum etiam, vt hominum genus eſt dicax, ac contumelioſum Scythæ, repetent ſœpius illud inſultando, Dietko, Korol neſerdit. quod ne fiat, intermiſsis omnibus rebus in Ruſsiam abi quamprimùm: idemque facias, quod in noua villa boni patresfamiliâs faciunt; qui mox vt ſunt nacti, obeunt villam, ſingula in ea inſpiciunt, cum villico deliberant, hocq; & illud opus exercendum parant. Idem & tu facies, vt ſepulto mox patre, comitijs etiam abſolutis, regnum obeas: periculoſiores illius partes inſpicias: centuriones recognoſcas: exercitus luſtres: præſidia colloces: totumque opus belli diligenter pertractes. Quod

Strenuus Rex hoſtem terret

O pueri, Rex iſte excors & ignauus.

Exercitus luſtrandus.

Quod si feceris, dici non potest, quàm amabilis tuis, quàm verò formidabilis hostibus, hoc isto modo fueris: Cyrus alter, atq; Agesilaus, ac ipse Alexander Macedo, omnibus tam domi quàm foris esse videbêre. Atqui ego prolixius, quàm institueram, hæc ad te ideo scribo, quod te in Litvaniam rediturum mox comitijs absolutis, rumor est. Quod ne facias, te per dignitatem tuam Regiam, quæ tibi esse charissima debet, oro obtestorq;. Nam si tam citò ac vix salutatus Rex à nobis Vilnam redieris, pessimè (pace tua dicam) existimationi tuæ apud omnes consules: dicemus, euntemq; talibus vocibus persequemur: O Cyre noster, tam ne citò hinc? cur vitas oculos? cur fugis lucem? aut illud: Hoc est Regem esse? aut, hic si sciret, quid sit Rex, in Litvaniam ne iam redìret. Quod ne accidat, acquiesce nunc precibus meis, & abiecto Vilnæ desiderio, mox te ostende in armis, Russisq; te ad videndum & pertractandum præbe. Hostes etiam tuos perterrefacias aduentu subito in Russiam tuo; ita vt omnis illa lues Asiatica, sciat te vigilantem Regem nobis datum esse, ac regni huius fidum custodem. Verùm hæc nos frustra te monemus, ac præscribimus tibi omnia, nisi tu habueris domitas cupiditates tuas; quæ cùm inualuerint, omnem sensum humanitatis virtutisq; è nobis tol-

Russorũ querelæ.

bis tollunt. Quemadmodum enim quidam morbo aliquo, & sensus stupore, suauitatem cibi non sentiunt; sic cupiditas libidinosa atque præceps, stupidam adolescentiam reddit, iniustam, atq; mollem: occludit illi oculos, ne pernitiem suam vdeat: aures etiam illi obturat, ne verba salutaria audiat: solius veneris contactum illi inculcat; ad cuius vsum, cuncta visa, audita, odorata, ac gustata vertit: qua vt liberius perfruatur, iuuenilis ætas, pudorem illi antè omnia soluit, cum quo virtus vna perit, omnisq; rerum honestarum cura, cuius rei illud triste quidem exemplum, sed ad cauendum apprimè Regibus vtile à Poëta describitur hisce versibus:

Libido Regi fugienda.

Non coeptæ assurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet, portusuè aut propugnacula bello
Tuta parant, pendent opera interrupta minæq;
Murorum ingentes, æquataq; machina cœlo.

Vides vt Dido illa infelix, nouam cui condere Iupiter vrbem dederat, libidine quasi peste correpta quadam, omnia negotia Reipub. intermiserit. Sic illi extorserat libido è manibus totum opus regni: torporem verò, atq; rerum neglectum ingesserat. Fugit enim laborem libido, corporique parcens, soli Veneri illud seruat illibatum. Et cùm totum ho-

tum hominem libido occuparit, ita illum miserum facit, vt illum alieno corpori, tanquam Promitheum Caucaso affixum reddat, vt non amplius iuris sit sui: facitq; vt in alieno corpore viuat, ab illo circumagatur, hucq. atq; illuc miserandum in modum circumferatur. Illam enim quam amat, vt idem bonus canit Poëta,

Absens absentem auditq; videtq;.

Amantes miseri. Ita omnis libidinosi animus miser est, vt alienum semper intueatur corpus, negligat verò suum, seque ipsum indignissimè profundat: nihil magni, neque quod homine sit dignum, homo libidini additus, cogitat: non dignitatis illi cura est, non publicæ vtilitatis: immersusq; in hoc cœno, asper sibi ipsi est, inhumanus, sæuusq; adeuntibus, qui alieno arbitrio viuens, vt suauius insaniat, adhibet conuiuium, potat, nudus saltat: & vt omnem faciem deponat honestatis, incedit mascharatus. Atqui hæc sunt incunabula Neroniana Auguste Rex: ab his ille initijs profectus, ad euertendum imperium Romanũ accesserat. Cùm enim media in libidine ipsius arderet furor, vinumq; quasi oleum furori ille suppeditaret, quod flagitium ille in se non admisit? quo scelere Romam non confecit? quos homines non occidit? leges non euertit? quam pudicitiam, quam religionem

religionem ex vrbe non eiecit? At illud monstrum conflatum erat ex libidine, quæ temulentiam peperit, hæc verò iracundiam. ita Nero cùm in humana forma quasi tres quasdam immmanes beluas gestaret, nempe libidinem, temulentiam atq; furorem; quem illius hominis motum, quam agitationem, quos ad maleficium impetus fuisse censes? propone tibi animo: si quis in cutem humanam insueret hæc tria effera animalia simul, Aprum, Vrsum, & Leonem, quæ species quæso illius cutis esset? quæ agitatio? næ tu malles talem cutim, cùm iactationem ipsius ac rugitũ horribilem videres, cœlo potius quàm ex aliquo loco vicino aspicere. Cuiusmodi cùm Nero esset, Romanum quidem deuorauit *Nero qualis.* imperium, sed tamen postea ipse se vltus est: ipse enim se postea interemit, serasq; licet, debitas tamen pœnas Reipub. persoluit. Hunc exitum habuit illius libido, quæ incitata vinolentia ac furore incensa, post crudelem matris cædem, in tartara præceps abijt. Ergo huius exemplo tu cautius viues, memorq; sis, nullum Regem malum esse natura, sed consuetudine effici. Qui enim Rex se cupiditate primùm obstrinxit praua, deinde potat assiduè, postea autem furit, vt hodie ita & cras; certò certius scito, hunc Tyrannum fore nequissimum, Neroniq; simillimum.

milimum. Proinde in hac tua iuuenili ætate, præcepto Diui Pauli, fuge libidinem; vt hac liberatus, facilius temperatè, mansuetèq; viuas: in eoque plus ætate, virtus tua, Regiaque dignitas apud te possit. Quo autem alio cupiditatem libidinemq; ineuntis ætatis tuæ coërceas, quàm eo, quod præcepit Apostolica vox: Vnusquisq. inquiens, propter fornicationem habeat vxorem suam. Vxorem ergo ducas, quæ ferocem adolescentiam tuam, suaq; sponte in libidinem procliuem, in officio contineat. Vxor ergo ipsa sit modus atq; finis eius cupiditatis, quam natura tibi ad procreandum largita est: sine qua, vxore inquam, adolescentum vita, soluta, vaga, incerta, impudica, infamisq; est. Quare cùm absque vxore te continenter, sobriè, ac mansuete viuere non posse cernas; summa cura hanc tibi confestim deliges, cum qua ætatem benè ac pudicè exigas. Et quoniam tu duas personas sustines; alteram priuati hominis, alteram Regis; meminisse debes in ducenda vxore, te hæc duo spectare oportere. Primùm est, vt tibi ducas vxorem, cum qua tu cubes: Secundùm est, vt habeas Reginam, cum qua nobis regnes. quòd si ex matrimonio tuo alterum horum defuerit; imperfectum illud erit, minimeq; probabile. noli enim putare, eandem esse rationem nubendi Re-

Remediũ libidinis vxor.

Vxor Regia qualis.

di Regum ipsorum, quæ est priuatorum hominum: homo enim priuatus ipse sibi ducit vxorem, in eoq; tam bonum quàm malum illius solius est qui duxit, nullius præterea alterius; sat tamen benè duxit, si honestam morigeramq; duxit. At Regum alia ratio est: neq; enim est curandum tantùm Regi, vt vxorem bene moratam morigeramque ducat; sed vt ea quoq; commodo emolumentoq; sit regno. quæ regnum copijs ditet: noua societate iuuet: pacem populis conciliet: ac dignitatem, authoritatem, & maiestatem regno adferat. quæ non tantum vxor, sed consors, nõ thori solũ, sed etiam regni tui sit. Quam etiam ob rem, vt socia regni vxor Regis videatur esse atq; particeps, Reginæ vetusto more ad instar Regum ipsorum vnguntur, coronantur, ac Reginæ Dei gratia appellantur, atq; ita salutantur. dotesq; ipsarum certis in possessionibus ipsius regni assignantur. Talem tu vxorem Ferdinandi Romanorum Regis filiam Auguste duxeras, quæ incredibiles felicitates huic regno videbatur attulisse: famam primò egregiam, morum atq; pudicitiæ: deinde totius ferè Europæ societatem, ac fœdus cum Carolo Cæsare, & Ferdinando Rege: pacem item cum Germaniæ principibus: summã postremò beneuolentiam multorum hominũ. Quæ quoniam fato no-

Commoda coniugij Regij.

to nobis aduerſo nuper extincta eſt, huic tu ſimilem quæras quamprimùm, quæ eadem bona tibi regnoq; tuo afferat, quæ illa attulerat. In eoq; ſanè eſto diligens. Si enim tu in deſpondenda tibi vxore rationem tui tantùm habueris, non autem etiam noſtri; quanta Rempub. mala ſequentur, vide. Primò, illa nobis erit inuiſa ingrataq;. Deinde te ipſum odioſum exoſumq; nobis reddet. Dolebimus enim te rationes tuas priuatas potiores duxiſſe commodis noſtris publicis. Tum ſi quod bellum finitimũ, aut ſi quæ vis externa nobis fuerit moleſta; tuum matrimonium accuſabimus: de te ipſo quæremur, ac dicemus: potuit hoc bellum non accidiſſe nobis: potuit pax inter nos & finitimos noſtros conſtare, ſi Cæſaris filiam, aut Ferdinandi, aut illius, aut iſtius præpotentis Regis, Rex noſter vxorem duxiſſet: nunc verò, cùm is deſertam ab amicis duxerit, ſoli ſumus relicti. in medio vndiq; anguſtiæ ſunt nobis: ab Aquilone Moſchouia nos premit: ab Oriente Scythia atq; Valachia: à Meridie Turca ex Vngaria: ab Occidente verò Germania etiam nobis eſt infeſta. nuſquam auxilij reſtat ſpes: vndiq; nos metus ambit & formido: actũ eſt: perimus vnius adoleſcentis culpa. Tum etiã in aurem fidelem alter alteri illud inſuſurrabimus: Quid? hocné nos feremus? vt vni-

Hoſtes Poloniæ.

vt vnius hominis cauſa tantum regnum pereat? tot gentes atq; nationes perditum eant? tamque vetus atq; potens Reſpub. pereat vnius adoloſcentis libidine? Tales voces erunt in ore nobis, & aliæ multæ conſimiles, quas nunc animus meminiſſe horret; difficile enim eſt non dicere, cùm doleas. Quod, ne accidat, diligenter prouidebis: ſenatusq; tui iudicio, vxorem tibi deliges, & tuo cubili, & hoc illuſtri regno dignam: in eoq; imitabere auum tuum Caſimirum, patrem tuum item Sigiſmundum, qui ductis vxoribus, regnum hoc ſtabilierunt. Duxerat enim auus tuus vxorem filiam Alberti Archiducis Auſtriæ, qui idem Rex Romanorum fuit: pater autem tuus matrem tuam clariſsimam & nobiliſsimã fœminam, ex veteri Regum Neapolitanorum familia, in matrimonio habuerat. hos ſequere potius, quàm Vladiſlai proaui tui factum deuium, qui magna inuidia ac ſumma obtrectatione vxorem è ſuo regno Granovskam viduam duxerat; probam quidem illam & honeſtam, ſed vxorem tamen priuato alicui homini aptiorem, quàm Regi: quæ tamen ipſa duobus annis non plus cum Rege viuens, cum publica totius regni gratulatione, non vncta, neq; coronata, neq; Regina appellata, defuncta fuit. Tantum odium patrum noſtrorũ in illas nuptias fuit. In cuius

Exempla.

 defunctæ

defunctæ locum, Vladiſlaus proauiam tuam duxe-
rat Zophiam Ruſsiæ ducem. Sume tibi ad imitan-
dum ex proauo tuo, quod honeſtum Regiumq́; in
illo fuit: quod verò inhoneſtum, ac turpe in eo vi-
deris; id fuge ipſe, atq; repudies, & ne repetas ve-
tera. proxima iſta exempla patris & aui tui propo-
ne tibi: hos tu ſequere: hos imitare: ad illorumq́; ex-
emplum duc vxorem Maieſtate tua dignam; quæ
hiſce perturbatiſsimis temporibus iuuet regnũ tu-
um nouis ſocietatibus atq; amicitijs: pace item ac
fœderibus illud muniat: & in illo quietem, otium, ac
tranquillitatem conſtituat; vt tu ſumma hominum
beneuolentia, honeſtiſsimè, ac ſine vlla obtrectatio-
ne, in Polonia cum illa regnes; vtq́; cum vxore ſo-
cia tuæ adoleſcentiæ, ac conſorte thori tui, diu vi-
uas, fauſto feliciq́; omine; vt nos ex tuo ſacroſancto
thoro habeamus duces, principes, atq; Reges, indu-
bitatosq́; regni tui hæredes. Talem vxorem cùm
nactus fueris, tota Polonia venienti ſe illi obuiam
effundet: aduentum gratulabitur: occurremus illi
cum canticis & choris, læto pæane, nouam ſponſam
tuam, Reginam autem noſtrã conſalutantes; quam
introducemus in thalamum matris tuæ clariſsimæ
atq; caſtiſsimæ fœminæ, veluti ſanctam quandam
atq; pudicam Rebeccam in tabernaculum Saræ: vt
tu cum

tu cum illa lætêre Dijs hominibusque approbanti-
bus; vtq; ex ea videas filios certos filiorũ tuorum,
& pacem ſuper Iſrael. hoc & te facere, & nos opta-
re par eſt. His tu præceptis Auguſte Rex atq; ad-
monitis, temeritatem adoleſcentiæ vinces: & cùm
illi hæc iſta fręna temperantiæ cotinentiæq́; iniece-
ris; faciliorem animũ ad res magnas gerendas ha-
bebis, qui ibi minimè valet, vbi libido totum occu-
pat. Quæ ſi nuſquam apud te valuerit, facilè nos do-
cebis, ab excellenti eximiaq́; tua virtute, progreſ-
ſum ætatis expectari non oportere. Ages ergo in re-
gno viri fortis opera: quodq́; ætas negauit, id ſup-
plebit virtus tibi. Multorumq́; exemplis tibi ad id
perſuade, qui admodum adoleſcentes, tantas res
geſſerunt, vt ſuum imperium auxerint, nomen or-
narint. Et ne infinita perſequar: Vnus Alexãder Ma-
cedo tibi ſatis exempli ad res magnas ſit, qui ab in- *Alexandri*
eunte ætate, res maximas gerens, trigeſimo tertio *continentia.*
anno, mortem obijt: deuictis iam Græcis: domitis
Perſis: ac tota Aſia ſubacta. ex quo iudicari poteſt
virtutem Regũ in rebus gerendis plus poſſe, quàm
ætatem. Verùm ad id, in quo fuit Alexander, ijſdem
tu eas itineribus: fuit enim ille ſumma temperantia
libidinum adoleſcens, ſummaq́; laborum toleran-
tia: atq; ſub dio exercitationem ſibi comparauerat:
nunquam

nunquam ſiccus cœnauit: nunquam niſi ſudans accubuit: nunquam niſi ſitiens à cœna ſurrexit: raro ſub tecto, ſæpè autem ſub dio cubauit: lectulo libero, eoq; militari vtebatur; ita, vt ante Babiloniam captam, mulier quid eſſet, neſciret. ita ille, cùm & nocturno & diurno tempore militans viueret, formidabilis hoſtibus, charus autē ſuis fuit. Nam cùm in re militari hæc duo ſumma ſint, obedientia & perſeuerantia; non alio duci fidere milites illi magis, neq; durare, quàm Alexandro poterant: nec iniuria; videbant enim ſimul ſudantem, algentem, ac laborantem Regem: commune gaudium illis fuit cum Rege, aliquo bono parto; communis viciſsim dolor illo amiſſo. Tum verò ſi quid aduerſi accidebat; videbant primùm adeſſe, vltimum verò abeſſe in periculo Alexandrum: vigilare: plus metuere: in metu proſpicere: res difficiles cōſilio gerere: integritate tueri, virtute verò conficere; vt meritò milites & obedire, & in eo ipſo ſpem habere maximam vellent. Iam verò, quis hoc duce in bellis illis, quæ is geſsit, acerrimus non perſeueraſſet? ſi enim bellum æſtate gerebatur, plus in ſole arſit; ſi in hyeme, plus niue alſit quàm poſtremi militum. in laboribus item militaribus, in vigilijs, in fame, in ſiti, vt in exercitu, ſic in his quoq; princeps Alexander fuit.

Quod

Quod tum vel inprimis apparuit, cùm per deſerta Syriæ, aridaq; loca, agmen duceret ſiti perditum. & cùm illi proficiſcenti vltro quidam hauſtum aquæ frigidæ offerret; ille præ ſe militibus ſiti iam enectis illud obtulit, reclamante exercitu: Viuas vero, inquiunt, modo ipſe Alexander: nō deerit tibi hic exercitus: quòd ſi tu nobis peribis; exercitus hic vnà interibit. Tanta erat perſeuerantia militū illorum, vt fœdam mortem non recuſarent, modò ab Alexandro viuo non diſcederent. At hæc tanta militum perſeuerantia, nō aliò, vt vides fuit parta, quàm labore ducis; vt mirum iam non ſit, Aſiam ipſam huic tam excellenti virtuti ſuccubuiſſe. Contrarijs enim rebus, Alexander aluit virtutem domi, & victoriam quæſiuit foris. Vicit enim Perſas opulentos, inopia: Græcos luxorioſos, continentia: Indos deſides, vigilantia: Caucaſum denique ipſum, deuicit ſiti, labore, atq; inedia. Sic ille obedientia, perſeuerantiaq; militum, cùm imperium vtroq; Oceano terminaſſet; non ſolùm victor orbis terrarum fuit, ſed etiam exemplum victorioſis Regibus eſt factus: quem ego tibi ideo deſcriptum propono, vt illius exemplo ætas te ab his quæ magna concupiueris, non deterreat: ex hoc enim Rege, diſces regna atque bella à Regibus, animi viribus magis

Victoriæ Alexandri ratio.

 quàm

quàm corporis administrari. Tu modò ad exemplum Alexandri, subduc corpus tuum libidini, illudque vt iam dixi in Rusiam transfer, vbi algeas, esurias, ac sitias, ac vbi nō videas formas venustas, non audias cantilenas, non odores vnguenta, non gustes delicata, non tangas impudica; sed ea quæ viri fortis & robusti Regis sunt, asiduè illic videas, tractes, ac in his sis. Ibi tu milites hilares ac tui amantes facies: corpora illorum exercebis, animos parabis onus belli ferre, ac tibi obedire, tecumq; durare velle consuefacies. Hostes etiam tui, cùm audierint, te hac ista continentiæ atque militiæ laude florere, abstinebunt à tuo, atq; item nostro: tuumq; nomen plus quàm arma metuent: vt ita gloriosus Rex in Polonia regnes, famaq; vsq; ad sydera notus fias. tu modò sensum huius gloriæ iam nunc fideliter degustes. Ad eamq; hac ista via sapientiæ, iustitiæ, fortitudinis, atq; continentiæ contendas, quam tibi hoc in scripto fideliter proposui. Noli quærere purpura aut bysso laudem apud homines: non inutilem potentiam, non inuidiosas opes, non cupiditatem dominandi præcipitem, & lubricam, anteferas veræ, graui, solidæq; gloriæ; quæ illa sit summa apud te ac postrema, vt Poloni natum te sibi atq; datum esse Regem gaudeant, vtq; te charum habeant salutaremq;

Quibus rationibus Rex laudem quærat.

lutaremq;

lutaremq; Reipub. esse arbitrentur. Cum hac gloria tu nihil comparandum putes: hanc omnibus opibus tuis præfer, vitaq; ipsa tueare: quam etiam vt consequaris, omnem vim ingenij, quæ summa est in te, in hac ista meditatione consumes.

Scriptum etiam hoc meum benignè suscipies, illudq; leges: nec verò requiras ipsius scriptoris nomen, sat tibi sit fidelem subditum tibi tuum esse, qui hæc ad te miserit. quòd si tu talibus scriptis lætabere, suppeditabit fortasse fides erga te nostra, si nō maiora, vberiora certè quidem quàm hæc sunt: quæ ad te deinceps mittemus: tu interea benè vale, felixq; nobis regna.

Conclusio operis.

FINIS.

iuraremq; Reipub. esse arbitrentur. Cum hac gloria ei nihil comparandum putes: hanc omnibus opibus tuis praefer, vitaq; ipsa tueare: quam etiam vt consequaris, omnem vim ingenij, quae summa est in te, in hac ista meditatione consumes.

Conclusio operis. Scriptum etiam hoc meum benignè suscipies, illudq; leges: nec verò requiras ipsius scriptoris nomen; sat tibi sit fidelem subditum tibi tuum esse, qui haec ad te miserit, quem si melius temporis laxabere, suppeditabit fortassis erga te nostra, si nō maiora, vberiora certè fidelem quàm haec sint: quae ad te deinceps mittamus: tu interea benè vale, felixq; nobis regna.

FINIS.